

GLEDALIŠČE CELJE 夾

OČI
ŠČ

Sofi Oksanen
OČIŠČENJE

koproducent

*sadsongs*komplex:fi
komplex:

NJE

**Slovensko ljudsko
gledališče Celje**

upravnica
MAG. TINA KOSI

svetovalec upravnice
DR. BORUT SMREKAR

dramaturginji
TATJANA DOMA
ALJA PREDAN

lektor
JOŽE VOLK

tehnični vodja
MIHA PEPERKO

vodja programa
JERNEJA VOLFAND

telefon
+386 (0)3 4264 214

telefaks
+386 (0)3 4264 206

e-naslov
jerneja.volfand@slg-ce.si

vodja marketinga
in odnosov z javnostmi
MAG. BARBARA PETROVIČ

telefon
+386 (0)3 4264 205
+386 (0)51 651 821

e-naslov
barbara.petrovic@slg-ce.si

koordinatorka in organizatorka
kulturnega programa
URŠKA VOUK

telefon
+386 (0)31 670 957

e-naslov
urska.vouk@slg-ce.si

blagajna

informatorka-organizatorka
URŠKA ZIMŠEK

strokovna
administrativna delavka
JERICA VITEZ

telefon
+386 (0)3 4264 208

e-naslov
blagajna@slg-ce.si

Blagajna je odprta
vsak delavnik od 9.00 do 12.00
in od 15.00 do 18.00 ter
uro pred začetkom predstav.

tajništvo

vodja uprave
LEA TOMAN

telefon
+386 (0)3 4264 202

telefaks
+386 (0)3 4264 220

centrala
+386 (0)3 4264 200

e-naslov
tajnistvo@slg-ce.si

Ustanovitelj gledališča
je Mestna občina Celje.

Program finančno omogoča
Ministrstvo za kulturo
Republike Slovenije.

svet Gledališča Celje
MAG. ALENKA OBRUL
ZLATKA ŠOŠTERIČ
ERIK SAFRAN (predsednik)
PRIMOŽ POGELŠEK
(namestnik predsednika)
MANJA VADLA

strokovni svet Gledališča Celje
SIMON MLAKAR (predsednik)
MAG. MILENA ČEKO PUNGARTNIK
MOJCA MAJCEN
DR. ANTON ŠEPETAVC
UROŠ GORJANC
ANDREJ MURENC

www.slg-ce.si

Gledališče Celje

sezona 2019/20

VSEBINA

- 04** Zasedba
- 08** Pogovor z avtorico Sofi Oksanen
VEDNO SEM PISALA O MOČI
- 18** Manca G. Renko
OBRAČUNATI S PRETEKLOSTJO
- 22** ESTONIJA, KRATEK
ZGODOVINSKI PREGLED
- 27** Dramsko besedilo
SOFI OKSANEN: OČIŠČENJE
- 60** Prvič v Gledališču Celje
- 66** Novi član Gledališča Celje
- 68** Pripravljamo
- 70** 29. Dnevi komedije 2020
- 72** Zasedba in vsebina predstave v angleščini

Sofi Oksanen

OČIŠČENJE

Puhdistus

tragedija

prva slovenska uprizoritev

premiera

21. februarja 2020

koproducent

sadsongskomplex:fi
komplex:

Uprizoritev je podprlo Ministrstvo za
izobraževanje in kulturo Republike Finske.

prevajalka
JULIJA POTRČ ŠAVLI

režiser
JARI JUUTINEN

dramaturginja
ALJA PREDAN

scenograf
TEEMU NURMELIN

kostumografka
TINJA SALMI

avtor glasbe in zvoka
VILLE HYVÖNEN

oblikovalec svetlobe
TEEMU NURMELIN

oblikovalca videa
TEEMU NURMELIN
VILLE HYVÖNEN

lektor
JOŽE VOLK

svetovalec za gib
BORIS OSTAN

asistentka režije
EVA KOKALJ

vodja predstave
ANŽE ČATER

šepetalka
BREDA DEKLEVA

lučni mojster
UROŠ GORJANC

tonska mojstra
MITJA ŠVENER
DRAGO RADAKOVIĆ

dežurni tehnik
DANI LES

rekviziterka
MANJA VADLA

igrajo

Aliide Truu,
stara približno 70 let
ŽIVA SELAN

Mlada Aliide Truu,
stara približno 20 let
ŽIVA SELAN

Zara, stara približno 22 let
MAŠA GROŠELJ

Hans Pekk, Ingelin mož
LUKA BOKŠAN

Martin Truu, Aliidejin mož,
partijski organizator,
10–15 let starejši od Aliide
ALJOŠA KOLTAK

Pavel oz. Paša,
dvajsetletni ruski mafijec
RASTKO KROŠL

Lavrentij oz. Lavruša,
nekdanji častnik v KGB
v srednjih letih, zdaj mafijec
DAMJAN M. TRBOVC

oblikovalki maske
MARJANA SUMRAK
ANDREJA VESELAK PAVLIČ

garderoberki
MELITA TROJAR
MOJCA PANIČ

odrski mojster
GREGOR PRAH

pomočnik tehničnega vodja
RAJNHOLD JELEN

tehnični vodja
MIHA PEPERKO

Damjan M. Trbovc, Maša Grošelj, Rastko Krošl, Živa Selan

6

GLEDALIŠČE CELJE

7

OČIŠČENJE

pogovor s pisateljico
Sofi Oksanen

VEDNO SEM PISALA O MOČI

Alja Predan

Sofi Oksanen je pisateljica in dramatičarka estonsko-finskega rodu. Velja za eno najbolj cenjenih in mednarodno uveljavljenih literarnih imen. Rojena leta 1977, je svojo kariero začela leta 2013 z romanom *Stalinove krave*, ki je pred kratkim izšel v slovenskem prevodu Julije Potrč Šavli.

Njen mednarodni vzpon je sledil uprizoritvi drame in objavi romana *Očiščenje*, za katerega je prejela številne ugledne mednarodne in domače nagrade. V slovenščino je poleg že omenjenih preveden tudi roman *Ko golobice izginejo*. Leta 2016 je bila gostja festivala Fabula v Ljubljani.

Vse vaše biografije navajajo, da imate dvojno poreklo: estonsko-finsko. V kolikšni meri in na kakšen način vas je ta dvojnost zaznamovala kot pisateljico?

Že od otroštva sem živela med dvema družbenima sistemoma, zato mi nič ni samoumevno. To je dobro izhodišče za nekoga, ki se ukvarja s pisateljivanjem. Prav tako je za pisatelja ali pisateljico dobro, da živi nekje, kjer je po eni strani del skupnosti in po drugi strani iz nje izključen.

V večini svojih literarnih tem se ukvarjate s travmatičnim prelomnim obdobjem pred, med in po 2. svetovni vojni. S posebnim zgodovinskim položajem Finske, s sovjetsko okupacijo Estonije, z njeno posebno usodo, ko je nacistično okupacijo na neki način doživljala kot osvoboditev od sovjetske represije,

in seveda vse strahotne posledice teh časov, ki se vlečejo do danes. Je sprava le mrtva črka na papirju ali je to tema, ki obseda vas osebno?

Finska ni bila nikoli pod nemško okupacijo. In na Nemce nikoli nismo gledali kot na osvoboditelje.

V nasprotju s Finsko je Estonija bila pod okupacijo nacistične Nemčije. Takrat so Nemci Estoncem veliko obljubljali, med drugim tudi to, da bodo Estoniji vrnilo neodvisnost, da bodo ljudem vrnilo premoženje, ki so ga zasegli Sovjeti, predvsem pa so obljubili, da bodo nazaj pripeljali Estonce, ki so bili deportirani v sibirski taborišča.

Na Finskem je zgodovinski roman priljubljen žanr, o finski zgodovini je bilo že veliko napisanega.

Sicer se tudi v Estoniji aktivno preučuje zgodovino, izhaja veliko spominov in življenjepisov, ki se nanašajo na polpreteklo zgodovino, je pa tam precej malo pisateljev in pisateljic, ki bi to tematiko obravnavali v leposlovju. Gre za precej naraven pojav: za umetnost sta potrebna razdalja in čas.

V vsaki državi bi se morali ukvarjati s svojo zgodovino. Še posebej se je treba z njo ukvarjati v času, ko je demokratični razvoj ogrožen – kot na primer zdaj.

Seveda zgodovina ni izključna pravica le Estonije ali Finske. Ob tem se kaže spomniti naslednjih besed: Kdor ne pozna svoje zgodovine, je obsojen na to, da jo ponavlja.

Največji izziv glede pisanja o zgodovini v Estoniji je povezan z Rusijo, saj se je morala Estonija vedno boriti za pravico, da bi sama pisala svojo zgodovino. Glede Nemčije podobnih težav ni, glede Rusije pa so: Rusija skuša vzpostaviti zgodovinsko naracijo tako doma kot v tujini, uporablja jo kot orodje pri svoji zunanji in notranji politiki, utrjuje mite o veliki domovinski vojni. Rusija zgodovino uporablja kot orodje za politiko moči, kot temelj za kolonizacijo. Poleg tega je zgodovinska del ruske politike identitete, politike sonarodnjakov, s katero poskuša rusko govoreče prebivalstvo prikleniti na ruski svet (russkiy mir). To pa je sporno z različnih vidikov. Na Finskem in v Estoniji ne moremo govoriti o zgodovini brez Rusije.

Na Finskem podobnih težav dolgo ni bilo, toda v zadnjem času se je začela Rusija vmešavati tudi v finsko zgodovino. Tako za Finsko kot za Estonijo predstavlja izziv tudi dejstvo, da Rusija ne dovoli dostopa do svojih arhivov. Pri postopku ponovne osamosvojitve Estonije velja omeniti še, da je država dovolila agentom KGB-ja, da so s seboj odnesli arhive. Toda na finsko zgodovino pisje Rusija ne gleda tako sovražno kot na estonsko zgodovino. Za Rusijo je zgodovina tudi del informacijske vojne, kar debato o zgodovini še dodatno zaplete. Poleg tega Rusija zanika deportacije. Za Estonce so deportacije genocid, pri čemer je dialog s tistimi, ki genocid zanikajo, nemogoč.

Kako močno je še vedno prisoten strah pred rusko dominacijo baltskih držav in tudi Finske?

Ne uporabljam besede strah, zato na vprašanje ne morem odgovoriti. Sicer gre za eno od vprašanj, ki mi jih najpogosteje zastavljajo, toda vedno ga zastavijo ljudje, ki ne živijo v Estoniji ali na Finskem. Najbrž Islandcev ali Italijanov ne bi nikdar vprašali, ali jih je strah živeti v svoji državi, čeprav živijo na vulkanu.

Tudi mi živimo na področju, ki ga je zgodovina 20. stoletja kruto zaznamovala. Stvari nismo pravočasno razčistili, do sprave še ni prišlo. In čeprav sta pravo in zgodovina področji, ki po količini možnih interpretacij včasih prekašata celo dramatiko, vendarle vemo, kdo so objektivni zmagovalci in poraženci. Kako je s tem pri vas?

Glej odgovor na 2. vprašanje.

Pri nas z občudovanjem zremo na Finsko in sploh na nordijske države kot na dežele z najmanj korupcije, z največ socialne enakopravnosti in največ enakosti med spoloma? Je to le idealističen pogled od zunaj ali resnica? Ste se kot pisateljica kdaj počutili zapostavljeno?

Finska in ostale nordijske države so fantastične za pisateljice in umetnice. Na Finskem je več kot pol oseb, ki se ukvarjajo s pisanjem, ženskega spola, kar že samo

po sebi pove veliko – ženski ni treba pojasnjevati, zakaj se je odločila za poklic pisateljice.

Na Finskem se proda približno enako število knjig pisateljic in pisateljev, pri čemer moški pogosteje kupijo knjige pisateljev, ženske pa se enako pogosto odločijo za dela pisateljev kot pisateljic. Na srečo ženske kupujejo več knjig kot moški. 😊

V Združenih državah so na primer dela avtorjev dražja od del avtoric. Razlika je tam precej velika (to pomeni, da pisatelji dobijo več tantiem kot pisateljice).

Na Finskem je ta razlika bistveno manjša, me je pa presenetilo, da razlika vseeno obstaja, kot je razvidno iz članka, objavljenega v finskem časopisu *Helsingin Sanomat*:

»Izkazalo se je, da so tudi na Finskem knjige avtorjev v povprečju dražje od knjig avtoric. Razlika sicer ni tako velika kot v Združenih državah. Na Finskem so knjige avtorjev v povprečju za 1,46 evra dražje od knjig avtoric, kar predstavlja približno tri odstotke. Pri srednjih cenah pa je razlika že tri evre oziroma šest odstotkov.«¹

Z vidika pozornosti, ki jo pritegne knjiga, je pomembno tudi, ali dobijo več priložnosti za intervjuje avtorji ali avtorice. Na žalost se je izkazalo, da dajejo bistveno več intervjujev avtorji. Pri finskem časopisu z najvišjo naklado, *Helsingin Sanomat*,

¹ <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005689055.html>
Navedene spletne strani so dosegljive samo v finščini.

so zadevo raziskali in bili celo sami presenečeni nad rezultati. Glede na rezultate raziskave, izvedene leta 2018, so avtorice dale le 30% intervjujev. Pri časopisu *Helsingin Sanomat* so se odločili, da glede tega nekaj ukrepejo.²

Odraščala sem v svetu, v katerem so bili Finci zelo zadovoljni s stopnjo enakopravnosti. Toda glede na svoje mešano poreklo vem, da so nekateri vedno bolj enakopravni od drugih.

Na Finskem se mi je področje književnosti vedno zdelo zelo enakovpravno oziroma enakopravnejše od številnih drugih področij. Ko sem se odločila za študij književnosti in ko sem izdala prvenec, je prevladovalo mnenje, da ni treba posebej govoriti o ženskih avtoricah, saj naj bi zadoščalo že samo dejstvo, da pišejo – ne glede na njihov spol. Če pogledamo zgodovino finske književnosti, je takšno razmišljanje razumljivo, saj so ženske že od začetka sodelovale pri razvoju književnosti v finskem jeziku. Toda tako je bilo le zato, ker je bilo izredno malo ljudi sposobnih pisati v finščini. Izobraževanje je takrat potekalo v švedščini, intelektualci so govorili švedsko. Zato so pisateljski krogi medse sprejeli vsakogar, ki je znal finsko, ne glede na spol. To je razlog, da v zgodovini finske književnosti najdemo lepo število pomembnih avtoric.

Prvi uradni dan, ko se v državi izobeša zastave na čast ženske, pa je bil razglašen šele pred kratkim...

Kot posledica gibanja *me too* smo začeli statistične podatke bolj podrobno obdelovati tudi na literarnem področju. Nekateri rezultati so me presenetili.³

Statistični podatki kažejo, da na področju literature deluje veliko manj kritičark kot kritikov in da objavljene kritike le v 35% obravnavajo dela avtoric. In to ne glede na to, da je več kot pol oseb, ki se ukvarjajo s pisateljevanjem, ženskega spola in da na Finskem izide več del avtoric kot avtorjev. Razlika je velikanska.

Toda na področju književnosti so razlike še vedno manjše kot na primer na področju filma. Tam finančna podpora prihaja iz javnih sredstev, pri čemer kar 79% vseh sredstev dobijo režiserji, kljub temu da iz filmske režije diplomira enako število moških in žensk.

Zdaj je ključno, da se o tem pogovarjamo, čeprav smo se o teh temah v resnici začeli pogovarjati šele pred kratkim. Rekla bi celo, da je mit o Finski kot obljubljeni deželi glede enakopravnosti zaviral razvoj debate na to temo. Vzgajajo nas v prepričanju, da živimo v enakopravni družbi in v to postopoma res začnemo verjeti – toda statistika dokazuje, da gre za mit.

² Za rezultat napredka glej <https://www.hs.fi/paivanlehti/08032019/art-2000006027043.html>.

³ Glej novice <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000002815062.html> in <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000002815069.html>.

Pri podelitvi zadnjih Nobelovih nagrad za literaturo je po mojem prišlo do diskriminatorne geste, ki ni doživela pretiranega razburjenja v javnosti. Zaradi Handkejevih političnih žarometov je namreč fenomenalna pisateljica Olga Tokarczuk ostala povsem zasenčena. Zanima me vaš komentar o tem. Nikakor ne o Handkeju, temveč da je druga nagrada pripadla Vzhodnoevropejki in za nameček še ženski, ko je bilo vnaprej jasno, da se bo pozornost usmerila povsem drugam od literature.

Dobro vprašanje. Ko sem slišala, da bodo podelili dve nagradi, sem takoj pomislila, da bodo morali založniki v številnih državah izbrati, koga bodo izdali. Ne vem, ali se je prodalo enako število pravic za dela Handkeja in Olge Tokarczuk oziroma kakšna je razlika, a rekla bi, da so se v številnih državah odločili le za enega, kjer pa so se odločili za oba, bodo prevedli manj del. Prav tako bo prodaja nižja, saj ljudje ne bodo kupili več knjig le zato, ker sta bili podeljeni dve nagradi.

Nisem spremljala literarnih debat na to temo v drugih državah, a vsaj za Finsko lahko rečem, da teme, ki jih v svojih delih obravnava Olga Tokarczuk, niso bile deležne dovolj pozornosti, kar je škoda, saj avtorji in avtorice iz vzhodnoevropskih držav pri nas že tako niso dovolj izpostavljeni.

Domnevam, da ste pri pisanju dvojezični. V katerem jeziku pišete, finskem ali estonskem? Kako velika je razlika med

njima? Podobna, kot so razlike med nordijskimi ali južnoslovanskimi jeziki, ali nemara večja?

Finščina in estonščina spadata v ugrofinsko jezikovno skupino, a sta različna jezika. Med sabo se govornici finščine in estonščine ne razumejo, če ne znajo drugega jezika. Ne pišem v estonščini. Nisem hodila v estonske šole.

V 19. stoletju Finska še ni bila samostojna in finščina je bila jezik nižjih slojev. Podobno je bilo v tem času s slovenščino. Zahvaljujoč literaturi in skrbi za jezik smo si oboji ustvarili temelje za samostojno državo. Se danes, ob vdoru angleščine na vsa področja, čuti jezikovna ogroženost na Finskem ali finlandizirate anglicizme in širite svoj jezikovni bazen?

Od skoraj tridesetih ugrofinskih jezikov se dobro piše le trem: finščini, estonščini in madžarščini. Za ugrofinske jezike je torej odločilnega pomena lastna nacionalna država. Nobeden od jezikov, ki se uporabljajo v svoji nacionalni državi, ni ogrožen.

V estonščini je bistveno več izposojenk in tujk iz drugih jezikov v primerjavi s finščino. Angleščina ne predstavlja grožnje, je priložnost, da se Finci odprejo svetu, saj nihče ne govori njihovega jezika.

Jezik preživi in se uporablja samo v primeru, da obstaja izobraževanje na vseh ravneh v tem jeziku in da je njegov obstoj zaščiten z zakonom.

Drugi ugrofinski jeziki obstajajo v Rusiji in so vsi po vrsti ogroženi, izumirajo. Težko jih je oživiti, saj je Rusija agresivna do vrtcev, v katerih se program izvaja v ogroženih jezikih. Rusi na obstoj takšnih vrtcev gledajo kot na delovanje tujih agentov, v njihovih očeh so grožnja. Tovrstne vrtce v Kareliji imajo za središča ugrofinske zarote.

Očiščenje ste najprej napisali kot dramo in šele nato iz nje roman. Običajno je pot obrnjena. Kako to? Ste sicer dejavni tudi kot dramatičarka?

Napisala sem dramsko besedilo, ker sem dobila naročilo Finskega narodnega gledališča.

Kasneje sem napisala še dramsko besedilo in radijsko igro *Ko golobice izginejo*, pa igro in kratko igro *Prekratko krilo*, ki je krstno uprizoritev doživela v Državnem gledališču na Dunaju. Omenjena kratka drama služi tudi kot podlaga za moj najnovejši roman *Pasji park*, ki je na Finskem izšel jeseni 2019.

Poleg tega sem napisala libreto za opero *Innocence* Kaije Saariaho. Svetovna premiera bo letos poleti na festivalu v Aix-en-Provence.

Očiščenje je postal vaš najbolj bran in najbolj nagrajevan roman, preveden v več kot petdeset jezikov. Film, ki je bil posnet po njem, je bil celo kandidat za tujejezičnega oskarja. Ste s tem romanom očistili preteklost, ki vas preganja, ali vas bo ta tema zanimala tudi naprej?

Vedno sem pisala o moči in od nekdanj so mi bili vseč zgodovinski romani – rada jih berem in pišem.

prevedla Julija Potrč Šavli

Živa Selan, Maša Grošelj

Živa Selan

16

GLEDALIŠČE CELJE

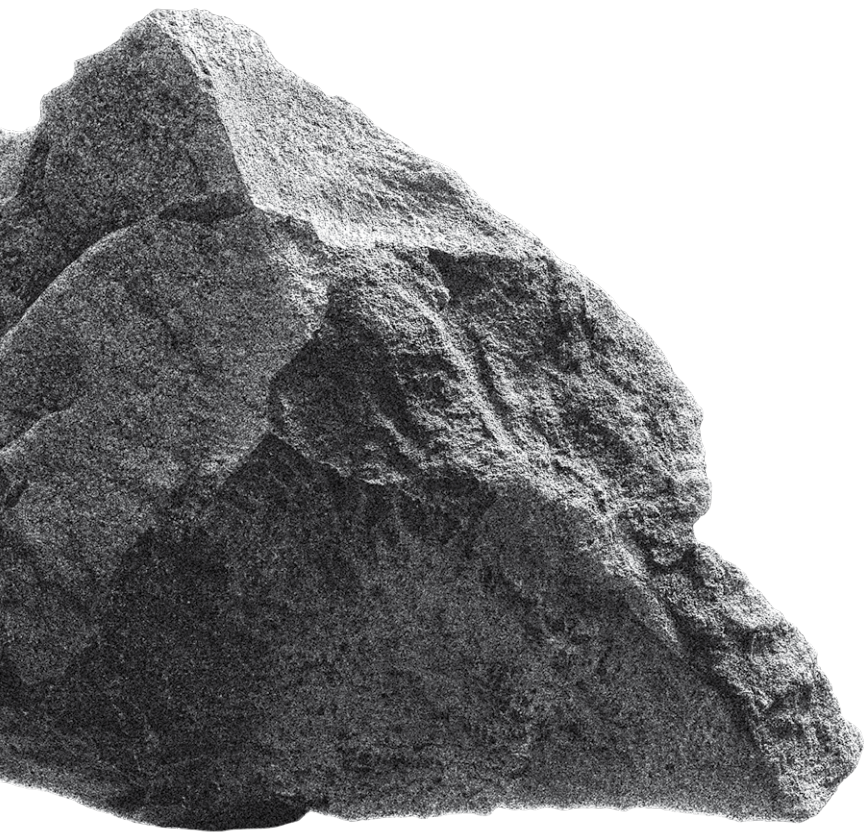
Živa Selan, Luka Bokšan

17

OČIŠČENJE

OBRAČUNATI S PRETEKLOSTJO

Manca G. Renko

Ko človek bere *Očiščenje* Sofi Oksanen, pa naj gre za dramski tekst ali roman, ki se je pozneje razvil iz njega, nima občutka, da gre za besedilo 21. stoletja. Estonsko narodno buditeljstvo, ki veje iz besedil finske avtorice (sicer rojene materi Estonki) po sami strukturi (ne pa tudi po vsebini!) spominja na odporiške romane, lahko bi celo rekli literaturo NOB: govori o zlobnih okrutnih in perverznih okupatorjih, dosledno Rusih, ki so povzročili kolektivno travmo nekega naroda, ki se vleče vse do danes. *Očiščenje* je pretresljiv prikaz polpretekle estonske zgodovine, ki četudi zvesto sledi logiki notranje resničnosti, ni vedno resničen, sploh pa ne ideološki. S tem seveda ni nič narobe; tako zgodovina kot literatura sta osrednji prenašalki ideologije, sploh ko gre za nacionalna vprašanja. Zahteve po objektivnem zgodovinsopisju in ideološko neoporečni literaturi imajo navado najglasneje vzklikati tisti, ki so slepi za lastne ideološke pozicije – in so – prosto po Althusserju – kot ribe, ki ne vidijo vode, v kateri plavajo.

Sofi Oksanen je izrazito politična in angažirana avtorica; kot je dejala v intervjuju za *Guardian*, se ima za post-kolonialno pisateljico, pri čemer cilja na sovjetski oz. ruski kolonializem, katerega žrtve so bile baltske države. To je tudi primarna prizma večine njenega literarnega dela, pa tudi siceršnjega političnega izjavljanja. Da so njena prepričanja,

tako kot tudi literatura, ljudem blizu, pričajo že same prodajne številke: roman *Očiščenje* se je samo na Finskem prodal v 260.000 izvodih, kar je za knjižni trg, ki ima dobrih pet milijonov, izjemno visoka številka.

Dramski tekst je postavljen v dve časovni obdobji. Začne se ob koncu štiridesetih let, ko so Sovjeti v Estoniji izvajali prisilno kolektivizacijo in so masovno zasliševali, mučili ter v taborišča pošiljali sovjetski oblasti nenaklonjene Estonce, kar se nato zavleče še v petdeseta leta, ko je bilo na vrhuncu estonsko odporiško gibanje gozdnih bratov. Drugo obdobje je postavljeno v leto 1992, čas estonske tranzicije tik po (vnovični) razglasitvi neodvisne Estonije. Protagonistka obeh obdobji je Aliide Truu, sprva kot mlada ženska in nato kot starka. V prvem prizoru vidimo, kako jo ruska oficirja zaslišujeta, spolno zlorabljata in mučita. V tranziciji namesto njiju nastopita mafijca, trgovca z belim blagom, ki imata tudi večje politično-ekonomske ambicije (»Ej, zdaj se vse dogaja! V tem trenutku. V tej državi je zdaj vse na voljo, samo razdeliti si je treba!«), ki so zelo podobne tistim, ki smo jih, vsaj do neke mere, spremljali tudi državljani drugih tranzicijskih držav. Kot je bila Aliide žrtev sovjetske okupacije, je njena pranečakinja Zara žrtev tranzicije. Sofi Oksanen s tem pokaže, da je ne glede na politični sistem žensko telo še vedno prvo bojišče in poligon za izvajanje represije.

Ta ne povzroča le bolečine in pušča telesne posledice, pač pa žrtvam vzame jezik in jih ohromi; njihova življenja obteži s sramoto in travmo, ki jima do konca življenja ne morejo uiti. »Noči v kleti občinske hiše trajajo v neskončnost,« reče ostarela Aliide, ko o mučenju pripoveduje Zari – in ta neskončnost niso le minute bolečine, za katere se zdi, da nikoli ne bodo minile, ampak predvsem življenje, ki so ga žrtve primorane živeti po tej izkušnji, življenje, ki jim nikdar ne bo dopustilo pobega iz kleti.

Bolj kot v orisovanju političnih razmer sovjetske in tranzicijske Estonije, ki v tekstu mestoma postajajo popreproščene in celo karikirane (denimo ruska zločinska nrav), je Sofi Oksanen spretna v prikazovanju težkih usod žensk, ki lahko preživijo le tako, da se žrtvujejo: najprej svoje telo in nato dostojanstvo, zaradi česar nikoli ne morejo zaživeti polnokrvnega življenja. V dramskem besedilu je mogoče začutiti, da je njegov najmočnejši del Aliide, za katero je bil tekst tudi načrtno napisan. Ko so v Finskem narodnem gledališču Sofi Oksanen naročili besedilo, ga je želela napisati za starejšo igralko, saj so v gledališču te največkrat zapostavljene in morajo znova in znova igrati vloge takšnih ali drugačnih tašč. Tako je začela nastajati Aliide, močna ženska in zapleten lik, anti-junakinja, ki je storila veliko napak, a samo tako je lahko preživela (nikoli pa tudi zares živela). Vsi drugi dramski

liki jo po kompleksnosti dohajajo le s težavo, saj v sebi združuje nasprotja najtežjih časov: strah in pogum, oportunistem in pokončnost, žrtev in rablja, spomin in pozabo. V liku Aliide se zrcali resnična zgodovina, ki je onkraj (nacionalne) ideologije. Posebna travma vojne in totalitarizma, kakršno je mogoče prepoznati tudi v drugih časih in okoliščinah, od prve svetovne vojne do jugoslovanskih vojn v devetdesetih letih.

Naslov besedila *Očiščenje* se nanaša na množično deportacijo Estoncev, ki so bili poslani v sovjetska taborišča, saj naj bi med letoma 1941 in 1944, ko so državo zasedli nacisti, kolaborirali z okupatorjem, hkrati pa aludira tudi na Aliidejino končno očiščenje: pozabo, lastni izbris in požig domače hiše, ki je v kleti skrivala travmatično preteklost. Vse življenje se je borila za preživetje, ne da bi kadarkoli kaj imela od življenja. Središčno vprašanje teksta je, kolikšna je cena preživetja – in ali jo je sploh mogoče odplačati. Aliidejin končni izračun je bil, da je ta cena previsoka: že ko se je skoraj zdelo, da je odplačala vse dolgove, je zgodovina obračunala nove obresti in takrat ji je postalo jasno, da se preteklosti ni mogoče odkrižati – naseljuje nas vsaj toliko, kot smo mi naseljevali njo.

Manca G. Renko je zgodovinarica, raziskovalka pri projektu ERC EIRENE (Ženske in povojne tranzicije) na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Živa Selan, Aljoša Koltak

ESTONIJA, KRATEK ZGODOVINSKI PREGLED

98 Rimski zgodovinar Tacit v knjigi *Germania* prvič omeni pleme *Aesti*.

600 Vikingi z otoka Gotland (današnja Švedska) priplujejo na otok Hiiiumaa (drugi največji estonski otok) in se tam naselijo.

972 Bitka za otok Saaremaa (največji estonski otok) med estonskimi in islandskimi Vikingi.

1008 Olaf Haraldsson, bodoči norveški kralj, je zmagovalec bitke za Saaremaa.

1030 Kijevski veliki knez Jaroslav Modri premaga estonsko pleme, bitke z ruskimi osvajalci potekajo več kot 150 let.

1193 Začnejo se severne križarske vojne.

1207 Ustanovljena je Terra Mariana kot politična enota križarjev na teritoriju Livonije (ozemlje današnje južne Estonije in Latvije).

1208 Nemški križarski red mečenoscev, imenovan Livonska bratovščina, ki si je že podredil druga baltska plemena, napade še estonsko ozemlje, začne se dvajsetletna vojna.

1227 Križarji zavzamejo še zadnjo estonsko utrdbo, otok Saaremaa, in ozemlje severne Estonije, južna Estonija pripade Dancem.

1346 Danci svojo lastnino prodajo nemškemu viteškemu redu.

1558 Ruski car Ivan Grozni napade Livonijo in začne se livonska vojna.

Rusi izgubijo estonsko ozemlje, razdelijo si ga Švedska, Poljska in Danska.

1629 Po švedsko-poljski vojni si Švedi prilastijo nadzor nad celotnim estonskim ozemljem.

1721 Po koncu velike nordijske vojne Estonija preide pod rusko oblast.

1917 Estonijo tik pred koncem 1. svetovne vojne za deset dni zasedejo nemške čete.

1918 Estonski nacionalni svet razglasi neodvisnost države, vkorakajo sovjetske čete, začne se estonska vojna za neodvisnost.

1920 Podpisan mirovni sporazum v Tartuju, Sovjeti zapustijo Estonijo.

1934 Ministrski predsednik Konstantin Päts zaradi naraščajočega vpliva fašističnega gibanja veteranov izvede državni udar in do uveljavitve nove ustave leta 1938 vlada kot diktator.

1939 S podpisom sovjetsko-nemškega sporazuma Molotov-Ribentrop Estonia postane del sovjetskega interesnega območja.

1940 Vkoraka Rdeča armada, Estonska republika postane sestavna enota ZSSR. Sovjetski režim izvaja masovne deportacije v Sibirijo, usmrtnice, prisilni nabor v Rdečo armado; uporniki se zatekajo v gozdove, formira se antisovjetsko odporniško gibanje gozdni bratje.

1941–44 Po operaciji Barbarossa Estonijo zasedejo Nemci, obdobje pod nacistično oblastjo.

1944 Rusi prevzamejo oblast in izvedejo kolektivizacijo, še hujši stalinistični teror, še masovnejše deportacije v Sibirijo. Okrog 15.000 gozdnih bratov, ki se borijo za neodvisno Estonijo, vztraja v gozdovih vse do leta 1953.

1988 Politika perestrojke Mihaila Gorbačova sproži nacionalno gibanje, Estonija razglasi suverenost.

1991 Estonija postane spet neodvisna suverena država.

Estonija je po površini približno enkrat večja od Slovenije, v njej živi okrog 1,3 milijona prebivalcev, od tega približno milijon Estoncev. 25% prebivalcev Estonije je Rusov.

Literatura in viri

<https://en.wikipedia.org/wiki/Estonia>, Veliki splošni leksikon, Druga knjiga, DZS, Ljubljana 1997

povzela a. p.

Maša Grošelj, Aljoša Koltak, Živa Selan

24

GLEDALIŠČE CELJE

25

OČIŠČENJE

Živa Selan, Luka Bokšan

26

GLEDALIŠČE CELJE

Sofi Oksanen

OČIŠČENJE

tragedija

naslov izvirnika
Puhdistus

krstna uprizoritev
Finsko narodno gledališče,
Helsinki, 7. februarja 2007

prevedla
Julija Potrč Šavli
2018

Prevod dramskega besedila
je finančno podprla ustanova
Theatre Info Finland.

TINFO
THEATRE INFO FINLAND

Osebe

Aliide Truu, stara približno 70 let

Mlada Aliide Truu, stara približno 20 let

Zara, stara približno 22 let

Hans Pekk, Ingelin mož

Ingel Pekk, Aliidejina sestra, nekaj let starejša od mlade Aliide (le glas)

Martin Truu, Aliidejin mož, partijski organizator/stranka, 10–15 let starejši od Aliide

Pavel oz. Paša, dvajsetletni ruski mafijec (Vojak)

Lavrentij oz. Lavruša, nekdanji častnik KGB v srednjih letih, zdaj mafijec (Vojak)

Leto 1992, zgodnja jesen/pozno poletje. Estonsko podeželje. Estonija se je leto pred tem osamosvojila, začela se je denacionalizacija zemljišč.

Scena je realistična kuhinja podeželske estonske hiše, zgrajene na začetku 20. stoletja. V enem kotu stoji sovjetski hladilnik, v drugem polavtomatski pralni stroj, v tretjem štedilnik na drva. Velika kmečka omara za oblačila. Kredenca je narejena v istem stilu kot omara, v njej so drug ob drugem zloženi kozarci z začetka stoletja in finski lončki za jogurt podjetja Valio ter lončki Nescafe. Na kredenco so ob strani prilepljene slike Miki Miške in Racmana Jake (v sovjetskem slogu, ne zahodnem), nalepka z mamutom verige trgovin Citymarket iz 80. let in nekaj nalepk zlatega pujska, varčevalnega programa poštne banke za otroke, prav tako iz 80. let. Na mizi stoji radio znamke VEF in očala s sovjetskimi okvirji. Na steni visijo stara ura, kose z lesenimi

držaji in zarjavele škarje, na tleh so pletene košare za krompir. Kangle za mleko. Pocinkane in emajlirane posode. Na štedilniku so posode iz aluminija. Na kredenci so škatle praška za pranje perila Bio Est, dve steklenički finskega šampona iz 80. let in hranilnik v obliki pujska iz 80. let. Na obešalniku visi par lanenih vrečk s tradicionalnimi estonskimi vzorci, rumena plastična nosilna vrečka in obrabljena plastična vrečka finske trgovine Prisma iz 80. let. Predmeti so bodisi tipični za estonsko podeželje z začetka 20. stoletja bodisi gre za sovjetske stvari iz 70. in 80. let, najde pa se tudi nekaj rabljenih zahodnih predmetov za vsakdanjo rabo, a ne smejo biti predragi, npr. nič tehnike. Na polici stoji star radijski sprejemnik z elektronkami. Ob eni steni je postelja z železnim ogrodjem. S stropa visijo rman, bela kopriva in trpotec, ki se sušijo. Na steni visi mrežasta vrečka s čebulo. Vsa okna so zadelana s starimi estonskimi časopisi. Na tleh leži igrača – zibajoči se možic z rdečim zgornjim delom in belim spodnjim, s svincem obteženim delom. Poleg vhodnih vrat stoji star kovček iz lepenke.

Nad vratci v Hansovo skrivno kamrico stoji velika omara. Na njenih vratih in ob straneh je nameščena polica z lončnicami, za katere nekdo lepo skrbi. Na omari stojijo vaze s posušenimi modrimi glavnici.

Aliide ima zlate zobe, oblečena je v haljo kolhozno modre barve in obuta v galoše. Sive lase ima spete v figo, obrvi so temno pobarvane, pri hoji uporablja palico, narejeno iz gladkega lesa.

Podnevi se sliši zvoke letalskih vojaških jav.

NKVD je bil sovjetski Ljudski komisariat za notranje zadeve, ki je vršil naloge policije. V praksi je to pomenilo, da je izvajal teror. Leta 1943 so iz NKVD ločili organe, ki so odgovarjali za državno varnost, in jih preimenovali v NKGB in SMERS (Smert spionam – smrt vohunom). Leta 1946 je NKGB postal MGB, NKVD pa MVD. Leta 1953 so ta organa spet združili, dokončno pa so ju ločili leta 1954, ko se je MGB preimenoval v KGB. A med ljudmi se je še dolgo uporabljala kratica NKVD, zato se tudi v predstavi uporablja to poimenovanje, čeprav gre za časovno obdobje, ko je bilo uradno ime tega organa drugačno.

GLEDALIŠČE CELJE

Prvo dejanje

1.

1974, občinska hiša/soba za zaslíšanje

Težki koraki vojaških škornjev. Vojak/Paša sedi za mizo. Na njej sveti močna svetilka. V kotu sobe je vedro z umazano vodo. Poleg njega čepi nerazpoznavno bitje, Aliide, ki ima čez glavo poveznjeno vrečo iz grobega blaga. Vojak/Lavrentij se suče okoli nje.

Vojak/Paša Snimi bluzku! (Sleci si bluzo!)
(Usmeri svetilko v Aliide.)

Aliide se ne zgane.

Vojak/Paša Šljuha! Nu! (Cipa! Dajmo!)

Vojak/Lavrentij vzame iz kota vedro in njegovo vsebino zlije Aliide na glavo. Aliide se premakne. Drugi vojak/Paša strga bluzo z nje. Aliide si skuša z rokami zakriti prsi, toda vojak/Paša jo udari po rokah. Vojak/Lavrentij usmeri svetilko v njene prsi.

Vojak/Lavrentij Predyduščaja byla lučše. Ėta otvislaja. Nu, čto ty dumaeš'? (Prejšnja je bila boljša. Ta ima mlahave. Kaj misliš?)

Vojak/Paša se sprehodi do vojaka/Lavrentija, da bi preveril.

Vojak/Paša Možet byt'. Možet byt'! (Mogoče res, mogoče res.) (Prime puško in dregne Aliide v prsi, potem se sprehodi z njo do mednožja in jo porine proti mednožju.)
Možet byt' i očen' daže otvislaja nuždaetsja v čem-to tvėrdom. (Mogoče pa mlahava potrebuje nekaj trdega.)

Vojak/Paša gre sedet za mizo in ovohava zrak, viha nos.

Vojak/Lavrentij Šljuha pahnet. (Cipa smrdi.)
Vojak/Paša Davaj ubiraj! (Začni pospravljati!)

1 Tu namerno naredi slovnično napako, uporablja »popreproščeno« ruščino.

29

Vojak/Lavrentij Slyšiš'? Ščėtka voz'mi!
(Si slišala? Vzemi krtača!) (Odrine Aliide in zaluča vanjo krtačo.)

Aliide se začne plaziti, išče krtačo. Moška jo gledata. Približa se krtači. Eden od moških jo brčne drugemu. Aliide se odplazi v smeri zvoka. Drug moški jo spet poda prvemu. Aliide se spet začne plaziti za zvokom.

Vojak/Paša Nu i nuu! Šljuha userdno iščėt!
Slušaĵ, ja velikodušnyĵ čelovek i hoču tebe dat' šans. (Glej, glej, kako cipica vneto išče! Poslušaj, sem velikodušen človek, zato bi ti rad dal priložnost.) (Si izza pasu sname obroček za ključe.)

Vojak/Lavrentij ženski s puško pomeri v glavo, zamenja položaj in spet pomeri, preizkuša različne položaje, iz katerih meri vanjo.

Vojak/Paša Zdes' u menja ključ. Ėtot ključ podhodit k zamkam dveri Ėtoj komnaty i naružnoj dveri. Vyronĵu ključ iz ruk i esli najďeš' Ėtot ključ – možeš' pol'zovat' sja ključom. Ty možeš' vyĵiti. Tam žďėt tebĵa sinee nebo i belye oblaka i veter' i svežĵyĵ vozduĵ i – (V roki držim ključ. Odpira vrata te sobe in vhodna vrata. Vrgel ga bom na tla in če ga najdeš, ga lahko uporabiš. Lahko greš ven. Tam te čaka modro nebo, beli oblaki, veter, svež zrak in ...) (Vrže ključ na tla.) **Zabud' ščėtku.** (Pozabi na krtačo.)

Aliide se začne plaziti in tipa po tleh, da bi našla ključ. Spet se ponovi isti prizor: moška si podajata ključ, Aliide se poskuša plaziti za njim. Vmes se moška smejita.

2.

1992, Aliidejina hiša

Aliide gleda skozi okno. Zdrzne se, potem še naprej opazuje. Požene se do vrat in steče na dvorišče, kjer leži nezavestna Zara. Pozorno si jo ogleduje, potem z ročno črpalko načrpa nekaj vode in jo začne škropiti po obrazu. Zara začne globoko dihati, še vedno je nezavestna. Oblečena je v strgane, črne žabe, zahodno obleko z mini krilom, ki je blatna in strgana, ter širok elastičen pas in sovjetske copate.

OČIŠČENJE

28

Zara Ne! Nenene!

Aliide jo še vedno škropi z vodo.

Aliide Zbudi se! Ej, zbudi se!

Zara Ne! (Se ovede.) Ne več!

Aliide ji pomoli posodico z vodo. Zara iztegne roko in jo prevrne, ker je vsa matasta. *Aliide* se odmakne nazaj.

Aliide Prav, pa ne. Pomiri se. Lahko govoriš?

Zara ne odgovori.

Aliide (pri sebi) Res grozno izgleda. Ej, reci kaj.

Zara ne odgovori.

Aliide Poklicala bom zdravnika (Se odpravi noter.)

Zara Ne! Nobenega zdravnika! Z mano je vse v redu.

Aliide Ni videti.

Zara vstane in se približa *Aliide*.

Aliide Ostani, kjer si. Ali pa pokličem policijo.
Zara Ne policije! Ne, ne, prosim vas! Nič nisem naredila!

Aliide Da ne? Zakaj pa potem ležiš tukaj?

Zara Tekla sem in tekla, tema je bila, nisem vedela, kje sem, samo...ne policije. Takoj bom šla stran.

Aliide Zakaj te je strah policije? Pomiri se, ne bom je poklicala. Kdo bi te lahko prišel iskat? Naj pokličem tvojo mamo?

Zara Ne.

Aliide Ne? Prav, potem pa kakšno prijateljico. Ali sorodnika.

Zara Ne. Prosim vas.

Aliide Jaz te ne morem nikamor peljati. Nimam avta.

Zara Kmalu bom šla.

Aliide Kam?

Zara se opoteka po dvorišču, potem se zgrudi na tla. Ne zgane se. *Aliide* se ji približa in jo preučuje. Ko se prepriča, da je dekle res v slabem stanju, jo strese.

Aliide V takšnem stanju ne moreš nikamor.

Zara Ne! Spustite me! (Ovede se in dvigne roke, da bi si zaščitila obraz, podobno kot ljudje, ki se skušajo ubraniti udarca). Ne me tepsti!

Aliide Prav, prav... Pomiri se. Šššš, nič hudega ni. (Spusti Zara in dvigne roke, kot bi ji hotela pokazati, da je ne bo udarila. Umakne se.) Saj se samo pogovarjava. Lepo v miru se pogovarjava.

Zara se pomiri.

Aliide Torej...Od kod si?

Zara Iz Vladivostoka.

Aliide Čudno.

Zara Kaj je na tem čudnega?

Aliide Svet se je zelo spremenil, če imajo v Vladivostoku šole, kjer učijo estonsko. Kaj takega.

Zara Mož me je naučil. Paša. Iz Talina je. Estonski Rus.

Aliide Spoznala pa sta se v Vladivostoku?

Zara Tam je delal.

Aliide A tako. Mora biti moški posebne sorte. Ker po navadi hočejo iz Rusije priti k nam delat in ne obratno. Pa tudi še nikoli nisem slišala za estonskega Rusa, ki bi si šel v Vladivostok iskat ženo, jo pripeljal sem in jo naučil estonsko. (Pomolči.) Kako potem – delaš ali ne? (Zara s pogledom meri od glave do pet.) V kakšni službi imajo dekleta takšne obleke?

Zara (okleva) Bila sem natakarcica. V Kanadi.

Aliide Opa! Glej jo, glej! Kar v tujini! Kako si prišla tako daleč?

Zara V Vladivostoku sem imela prijateljico, Oksanko, skupaj sva bili v vrtcu. Oksanka je šla delat v Kanado in ko je prišla nazaj, je imela krasen avto, takšno pravo limuzino, pa krznenne plašče in nakit iz diamantov.

Aliide Ona te je nagovorila, da si šla še ti.

Zara Potrebovala sem denar za študij, naša hiša pa novo streho.

Aliide In kaj je mama rekla na to?

Zara Nič ni rekla. Mama nikoli nič ne reče. Samo dela v tovarni in spi. Pomembno mi je, kaj reče babica, ki me je vzgajala, ampak vse je bilo odločeno, ko sem videla, kako je babica gledala Oksanko. Gledala jo je, kot da gleda v prihodnost.

Aliide Kaj pa je Paša rekel na to?

Zara Paša je šel z mano.

Aliide In zdaj si tukaj, bogu za hrbtom. Iz tako krasne zgodbe bi lahko napisala roman!

GLEDALIŠČE CELJE

Zara V redu, no! Hotela sem izpasti čim bolj običajna in normalna! Poročila sem se s Pašo, potem nisem več delala kot natakarcica. V Estonijo sva prišla na počitnice, živiva v hotelu s petimi zvezdicami in imava črn avto! Takega, kot ga lahko vidite samo v Moskvi. Se spomnite, takšni so bili avti nekoč, takšne črne volge, s katerimi si lahko vozil tako hitro, kot si hotel, pa jih nikoli ni nihče ustavil. Tudi midva imava takšen avto, skoraj isti je, le da je z Zahoda, jasno. Pa za vsak dan v tednu imam drug krznen plašč, in še posebej plašče za zvečer in plašče za čez dan, pa plašče za noter in plašče za ven!

Od hitrega govorjenja se Zari začne vrteti, opoteče se.

Zara Kje pravzaprav sem? Kaj je to za en kraj?

Aliide Si na dvorišču moje hiše.

Zara Vi živite tukaj?

Aliide To je moja hiša.

Zara Kdo sploh ste?

Aliide Se te ne tiče.

Zara Oprostite. Jaz sem Zara.

Aliide Aliide Truu.

Zara Aliide Truu...Aliide Truu...Ste vedno živeli tukaj?

Aliide Ta hiša je bila vedno moj dom.

Zara Je tu živel še kdo?

Aliide Ne, ni. Kaj me sploh sprašuješ? Kot vabo so te poslali, kajne.

Zara Kako?

Aliide Poslali so te preverit, ali je v hiši kaj dragocenega, kar bi lahko ukradli.

Zara Ne! Skregala sem se s Pašo in...Morala sem pobegniti. Paša me lovi.

Aliide Ha! Nisi hotela, da bi te imela za ženo mafioza. Oziroma biznismena, kot se jim dandanes reče.

Zara Ne! Poslušajte, nujno moram stran od tukaj, preden me najdejo! Tudi če bi prišla do bližnjega mesta – katero sploh je to? –, se ne bi smela voziti z avtobusi ali vlaki. Paša lahko...Milica je takoj...Priti moram do Talina, da lahko pobegnem, tukaj je preveč milice –

Aliide Uf! Je tvoj mož tak pomembnejš, da celo policijo podkupuje? Sicer pa me to ne zanima in ne plaši. Prav je naredil, da je za vabo poslal dekle v tako

slabem stanju. Kdo pa ne bi pomagal ubogemu, pretepenemu dekletu.

Zara Kako si lahko kaj takega mislite o meni? Nisem tatica!

Aliide Hm. No, tukaj te že ne morem pustiti prezebati. Suha oblačila potrebuješ. (Zari odpre vhodna vrata.) In požirek konjaka.

3.

1992, Talin

Na vsaki strani vrat je stol. Na enem sedi Lavrentij in iz lesa rezlja dildo. Vrata so sredi odra, zaprta so. Na mizi je šopek vrtnic. Paša si sleče majico in začne delati sklece/se začne dvigovati na drogu. Na hrbtu ima velik tatu BOG v cirilici, na ramah ima tatuje vojaških našitkov, na nadlahti pa tatu NKVD. Ko konča s telovadbo in pokadi, se Paša do konca prizora igra s svojo puško: meri v namišljene tarče itd.

Paša Ena. (Šteje sklece ali dvige na drogu.) Kot b. Dva kot o. Tri kot g. Bog. (Dvig na drogu.) Bog! Budu (Dvig na drogu.) opjat' (Dvig na drogu.) grabit'. (Dvig na drogu.) Spet (Dvig na drogu.) bom (Dvig na drogu.) ropal. (Dvig na drogu.)

Se usede na drugi stol in si prižge marlboro.

Paša Poslušaj. Si že razmišljal, kaj boš zdaj? **Lavrentij** Kako to misliš?

Paša Ja, če se misliš do konca življenja ukvarjati s kurbami, ali kaj? Si ne želiš kaj več, nočeš napredovati v življenju?

Lavrentij 25 let sem bil v KGB, zdaj sem tukaj. Nimam več kam napredovati.

Paša Ej, zdaj se vse dogaja! V tem trenutku. V tej državi je zdaj vse na voljo, samo razdeliti si je treba. Vse je mogoče! Pred kratkim je nek Finec, Tero Áfelt – si slišal, kaj je naredil? Pobasal je več kot dva milijona dolarjev.

Lavrentij Kako?

Paša Njegovo podjetje naj bi – tako, na papirju – razvijalo turizem in krepilo stike s tujino, v resnici pa je izvažal aluminij iz Estonije v Ameriko prek Finske. Dacarjem so rekli, da imajo 20.000 dolarjev dohodkov, v resnici pa je šlo za čisto drugačne zneske. Tero Áfelt je zdaj bogataš. Poglej (Pokaže svoje tatuje.), NKVD. Ali veš, kaj to pomeni?

OČIŠČENJE

Lavrentij Ničto krepče vorovskoj družbi.
Paša Tako je. Nič ni močnejše od prijateljstva tatov. Fotr je bil v Permu, v Permu-36.

Lavrentij Sem mislil, da si odraščal v vrtcu.
Paša Saj tudi sem. Fotra sem nazadnje videl, ko sem imel šest let.

Stranka/Martin (izza vrat) Na-ta-šaa!
Paša Drži gobec. (Pomolči.) Veš, jaz imam načrte – bi raje Finsko ali Estonijo?

Lavrentij Kaj?
Paša Finsko ali Estonijo? Ali pa pol Finske in pol Estonije ali kaj bi rad? Jaz bom vzel kasinoje v Talinu, in poslušaj, jebemti, da jih bo veliko, ko bom prevzel biznis.

Lavrentij Kako si predstavljaš, da bodo glavne-mu šefu všeč ti tvoji načrti?

Paša Za vse ne bo mogel poskrbeti sam. Mu bova dala dividende. Gotovo mu bo všeč, ko bo slišal, kaj vse načrtujem. Uvoz frač se bo večkratno povečal. Potem pa je tu še ostalo – da ne govorim! Se sploh zavedaš, kaj pomeni ta denacionalizacija zemljišč?

Lavrentij Da bodo zemljo vrnili nekdanjim lastnikom?

Paša (bruhne v smeh) Stjopa – se ga spomniš? Že nekaj časa hodi po Estoniji in si ogleduje primerne lokacije. In teh je dovolj. Prejšnji teden je posekal gozd nekega tipa. Tip je dal vlogo, da bi dobil nazaj svojo zemljo, ampak ni imel še nobene uradne odločbe. Stjopa je lepo šel tja z našimi fanti in s finskimi stroji za podiranje dreves in trdil, da so ti gozdovi naši. Kaj misliš – je policijo to sploh kaj brigalo? (Smeji se in vrti orožje.) Sploh pa kifeljci že ne bi poslali na desetine svojih čuvat gozd od enega tipa – še posebej, če tip nima denarja, mi ga pa imamo! (Se smeji.) Zdaj ta les že potuje na Finsko, iz njega bo nastalo kar nekaj finih počitniških hišic za Fince. Kaj praviš?

Nataša/Zara (izza vrat) Ne! Ne dovolim!
Stranka/Martin (izza vrat) Ej, fanta, rad bi drugo punco.

Paša Kaj je že spet? (Odpri vrata.)

Lavrentij vrže Paši izrezljani dildo, Paša ga vzame in gre v sobo. Lavrentij vzame nov kos lesa in ga začne rezljati. Paša se vrne, zaloputne z vrati in si strga majico s sebe.

Paša Prekletost sranje od sranja!
Lavrentij Kaj je?

Paša Tista kurba me je pokozlala. Vedno isto sranje! Pizda! (Jezno odide in za seboj zaloputne z vrati.)

Lavrentij utrujeno zavzdihne.

Nataša/Zara (izza vrat) Neeeeee!

Lavrentij prižge televizijo. Zdolgočaseno preklaplja med programi. Poleg kupa neobdelanih kosov lesa leži videokaseta, ki jo vzame v roke in jo najprej samo gleda, potem poškili proti vratom in jo že skoraj vstavi v predvajanik, ko se ravno vrne Paša. Lavrentij videokaseto hitro skriva za šopek vrtnic.

Lavrentij Se je že naučila plesati?

Paša Tista tam? (Pomigne proti vratom.) Ne. Ko bi jo samo videl. (Oponaša slab striptiz.)

Lavrentij se smeji. Spet se začne razbijanje po vratih.

Paša Za nič drugega ni dobra kot za porivanje. Dal sem ji en teden, da bi se naučila. Dal sem ji videe in ji rekel, da naj se zgleduje po njih, potem jih je cel teden gledala. Ampak se ni nič naučila. Kaj hudiča delajo te vrtnice tukaj?

Lavrentij odloži lesen dildom in si prižge cigareto.

Lavrentij Za Veročka. Obletnico poroke imava. Dvajseto.

Paša Si čisto zmešan?

Lavrentij Za obletnico poroke sva vedno kam odpotovala. Nazadnje sva bila v Helsinkih. Veročka je hotela nakupovati. Helsinki so ji bili poznani. Tam je delala v pisarni Aeroflota, preden sva se spoznala, ampak je nekaj zašuštrala in so jo poslali nazaj. Takrat je bila še tako mlada! Saj smo bili vsi. Ampak Veročka... Moja Veročka... (Je ganjen do solz.) Tako nedolžna je. Tako zaupljiva. Do nje ne smeš biti niti najmanj nesramen. (Joče.) Pa tako velike, modre oči ima. Tako zelo velike. Temne lase in velike, modre oči. Starejša kot je, bolj modre so.

Paša Ej, zdaj pa nehaj. TOLE je slabo za najin posel. Samo predstavljaj si, da zdaj nekdo pride, tukaj pa sedi nek velik dec in se cmizi. Pomisli malo.

Lavrentij se skuša zbrati, a še vedno posmrkava.

GLEDALIŠČE CELJE

Paša Malo sem razmišljal. Vse, kar je v naši državi slabo. Za vse so krivi Židi in komunisti. Brez njih bi bilo vse v najlepšem redu. Glej, na Zahodu je Hitler pobil veliko Židov in jaz nimajo komunistov, vse je krasno. In zdaj! Rusijo bomo očistili starega sranja in jaz bom zraven! Napočil je trenutek! Začnimo z nule!

Lavrentij A tudi kurbe?

Paša Kurbe bomo prodali v tujino, nam bodo ostale prave ženske. Ej, nehaj se že cmiziti! Si se že odločil, kateri posel bi rad? Ali se boš raje ukvarjal z lesom? Vsa ta kurčeva dežela je polna lesa. In Karelija! Ej, tam je šele veliko lesa!

Lavrentij Kdo bo pa les kupoval?

Paša Finci! Tako prekletost zabiti so, da bodo kupili več lesa kot pički! (Se smeji.)

Lavrentij Poslušaj. (Vstane in gre do Paše, ga z lesenim dildom dregne v prsi.) Kaj imaš tukaj?

Paša Kaj?

Lavrentij Ali čutiš tukaj Rusijo?

Paša Se ti blede?

Lavrentij Rusijo, našo Rusijo. Našo drago Rusijo. Rusko dušo in srce.

Paša Si zmešan? Durak? (Butec?) (Skoči s stola in se začne zadenjsko umikati.) Mi smo nova Rusija, jebemti! (Med umikanjem se zaleti v mizo in pade.)

Lavrentij Ti sam si durak. Jaz bi bil rad ponosen na svojo čudovito državo. Rad bi bil tako ponosen, kot sem bil nekoč. Ti, Paša, pa sovražiš svojo državo. Nočeš biti Rus.

Paša Ej, zmešalo se ti je! Kaj, hudiča, te je prijel? Tvojo drago Veročko so požrli črvi. Vbij si to že enkrat v glavo. (Se postavi na noge, potem opazi video, ki je padel z mize, ga vzame, zažvižga in se začne smejati.) Tukaj je video od tiste cipice. Že celo večnost ga iščem. Si ga skrival? Pa ne, da ti je cipica zmešala glavo? Si tole gledal cele dneve?

Lavrentiju je nerodno. Paša vstavi Zarin video v predvajanik. Lavrentij se dela, kot da ni nič, a na skrivaj pogleduje proti videu. Zavzoni telefon. Paša se javi.

Paša Halo.

Lavrentij pogleduje proti videu.

33

Paša Zgoraj je ... Kam bi pa lahko sploh ... Nikamor je nisem odpeljal. Kako?! Na kakoj čort? (Kaj za vraga?)

Po koncu pogovora Paša ne ve, kaj bi. Hodi naprej in nazaj, zaradi telefonskega klica ga je popadel bes. Lavrentij še vedno bulji v video. Paša ga lopne po glavi.

Lavrentij Što za čort! (Kaj, hudiča?)

Paša Prekletost sranje od sranja! Samo zijaš v guzo te kurbe. A razumeš? Samo to delaš.

Lavrentij Pa kaj potem?

Paša A sploh razumeš, kaj je kurba naredila?

Lavrentij Ej, pomiri se.

Paša Modre oči kot Veročka, modre oči kot Veročka. A kapiraš? *Ėbtvojumat!* (Jebemtimater!)

Lavrentij Ej, saj je samo video. Samo video ene kurbe.

Paša Ne! Ne, pa ni!

Lavrentij Ja, je.

Paša Ta prekleta kurba! A je tukaj, ha? Je v zgornjem nadstropju? Je tukaj, kot bi morala biti po opravljenem delu?

Lavrentij Je?

Paša Ni!

Lavrentij Kje pa je?

Paša Saj to! Kje je, čortov durak? (Preklet bebec?)

Lavrentij Je izginila?

Paša Veš, kaj je naredila? Ustrelila je glavnega šefa!

Lavrentij Kaj?

Paša In zdaj bo kurbica umrla!

4.

1992, Aliidejina hiša

V okno prileti kamenček. Aliide takoj našpiči ušesa, a se pretvarja, da ni nič slišala. Zara se takoj prestraši.

Zara Kaj je bilo to?

Aliide Kaj?

Zara Tukaj so!

Aliide Daj, daj. Tukaj ni nikogar razen naju in gozdnih živali.

V okno spet prileti kamenček. Zara skoči na noge. Aliide se še vedno dela, da nič ne sliši.

OČIŠČENJE

32

Zara Boste trdili, da niste nič slišali?

Aliide Kaj to?

Zara Kamenček! Nekdo je vrgel kamenček v okno!

Aliide Nič nisem slišala.

Zara Sveta mamica božja! Že čakajo. (Si začne gladiti lase.)

V okno prileti precej velik kamen, da se celo Aliide prestraši. Zara se na hitro obleče, si gladi oblačila, se večkrat uščipne v lica.

Zara Bolje bo, da se jim predam. Sicer bodo vdrli in potem lahko naredijo karkoli. Res karkoli. (Gre do vrat, se vrne nazaj k vedru z vodo. Spije malo vode in grgra.) Skoraj bi pozabila. Iz ust mi smrdi in Paša je jezen. (Gre spet k vratom.)

Aliide Ej, stran od tam!

Zara odide, za njo treščijo vrata. Aliide si pokrrije oči z rokami in se nekoliko sključi, nekaj trenutkov počaka. Nič se ne sliši. Aliide pohiti do vrat, jih zaklene in čaka poleg njih, dokler Zara ne pritisne na kljuko, ne more vstopiti in potrk.

Zara Samo jaz sem!

Aliide ji ne verjame, ne premakne se.

Zara Lahko odprete vrata? Nikogar ni bilo. Resno!

Aliide Si sama?

Zara Ja, ja!

Aliide oklevajoče odpre vrata. Zara vstopi. Aliide hitro zapre vrata in si pozorno ogleduje Zaro.

Zara Uf. Bila sem prepričana, da je konec z mano.

Aliide Si prepričana, da nisi nikogar videla ali slišala?

Zara Ja! Razen tega, da na vratih piše vanka². Zakaj so vam na vrata pisali Rusi?

Aliide otrpne.

Zara S tiskanimi črkami. Pridite sami pogledat.

2 Van'ka ali poslovenjeno Vanka – to je ljubkovalno od Vanja – Ivan. Vanka je sicer lahko tudi tepček, lolek. (Op. prev.)

Aliide se ne premakne.

Aliide Gotovo je bil pes. Ali mačka. Ali pa divja svinja. V teh krajih jih je veliko, niti ograje jih ne zadržijo.

Zara Živali ne znajo pisati. Piše vanka, spodaj pa še Magadan. Bi morali obvestiti milico?

Aliide Ah, kje pa. Sicer pa zdaj ni več milice, zdaj je policija. (Gre odgrnit okenske zavese, ko so na pol odgrnjene, se ustavi in jih spet zagrne.)

Zara Kaj je zdaj?

Aliide Nič.

Zara stopi do okna in odgrne zavese. Zdaj se vidi okna. Nekdo jih je zamazal z gnojem.

Zara Kaj pa je to ... drek?

Aliide Huligani.

Zara Za... – Aliide, zakaj bi vam huligani umazali okna z drekom?

Aliide Ne oziraj se na to. Tako pač je tukaj. Življenje na podeželju.

Zara Draga Aliide, saj vendar ni varno, da ostanete tukaj!

Aliide Nikamor ne grem od tod. Tukaj sem se rodila, tukaj je vse, kar imam rada. (Gre zalit rože na omari in vklopi radio. Zasliši se pesem Padam, Padam Edith Piaf.)

Zara A tako. No prav, ampak jaz bom tale okna počistila. (Začne pripravljati čistilne pripomočke.)

Aliide ji razdraženo sledi.

Aliide Pusti to. Čisto sva pozabili na tvoja oblačila. Tukaj imaš suha in čista oblačila. (Zari da haljo in kombinežo.)

Zara Raje bi si oblekla hlače.

Aliide Hlače? Aja. Nobenih drugih nimam kot te pajkice, pa še te bi bilo treba gotovo oprati.

Zara Nič hudega!

Aliide Naj bo, naj bo. (Poda Zari temno modre, obrabljene pajkice za tek na smučeh.)

Zara si nadene Aliidejina oblačila.

Zara Zelo v redu so.

Aliide Tvoja oblačila so bolj fina.

Zara Zažgati jih je treba.

Aliide Če bi zakrpali in prodali tvoja fina oblačila, bi dobila dovolj denarja celo za taksi do Talina. Prepričana sem, da bi iztržili toliko.

GLEDALIŠČE CELJE

Zara Ne! Potem bi moja oblačila videli na kom drugem, sploh pa – taksisti! Njih bodo najprej začeli zasliševati. Vedo, da nisem mogla bežati prav daleč.

Aliide V tem času bi lahko že dobila štop in prišla kdove kam.

Zara Resno mislim. Dobro ve, da si ne bi upala štopati. Ve, da si ne bi upala niti govoriti z neznanci. Niti z vami ne bi smela govoriti. Lahko naredijo karkoli. Celo tistim, ki so govorili z mano. Pozna mojo babico, pozna vso mojo družino, ve, kje živijo. Ne bi smela pobegniti. Kmalu bodo tukaj, jaz pa nisem imela časa niti pogledati, kako lep vrt ima Aliide. Nisem utegnila občudovati tapiserije na steni vaše sobe in vprašati, kdo jo je tako lepo stkal, nisem slišala zgodbe tiste stenske ure, pa te lepe, stare skodelice za kavo, niti ene Aliidejine zgodbe nisem utegnila slišati, čisto nič.

Medtem ko ima Zara monolog, stopi Aliide v akcijo: zapre in zaklene vrata, pred njih porine lesene opornike, zagrne okenske zavese. Ko Zara govori, je vsa trda od groze.

Aliide Tukaj počakaj. Grem po nekaj, da se bova lahko branili. (Gre po orožje.)

Zara iz žepa potegne fotografijo. Aliide se vrne s sekiro in koso.

Aliide Kaj imaš?

Zara ji pokaže fotografijo. Aliide se prestraši.

Zara Padla je.

Aliide Kaj?

Zara Tamle. (Z roko zamahne v nedoločeni smeri.) Izza tapet! Mlada Aliide! Ali ne? Pa še nekdo, malo vam je podobna. (Obrne fotografijo in prebere, kaj piše.) Za Aliide od sestre.

5.

1951, Aliidejina hiša

Aliide zagrne zavese na oknih in preveri, da so vrata zaklenjena. Prestavi omaro z vratc v Hansovo skrivno kamrico in jih odpre. Hans se splazi v kuhinjo, videti je pretresen. Kuhinja je videti, kot da je moral nekdo na hitro oditi.

35

Aliide Hans, kje so vsi?

Hans Odpeljali so ju. Ingel in Lindo.

Aliide Kaj? Kdaj?

Hans Sinoči. Za njima moram. (Začne zlagati hrano in druge stvari v nahrbtnik.) Osvobodil ju bom, zbral bom može. Gotovo so ju odvedli v občinsko hišo. Tja bom šel, osvobodil ju bom, zbral bom može...

Aliide Hans! Ne! Pomiri se! Usedi se in mi povej, kaj se je zgodilo.

Hans Ni časa.

Aliide Povej mi!

Hans Potrkali so na vrata. Vsi so že spali. Spet so potrkali. Ingel se je zbudila in odprla vrata, planili so noter. Zbudil sem se, pritisnil uho na vratca in slišal, kako so stekli v spalnico in začeli premetavati stvari. Ingel so ukazali, naj ostane v kuhinji. Tudi Lindo so privedli v kuhinjo. Potem so Ingel obtožili, da je sovražnica ljudstva. Hoteli so vedeti, kje je orožje. Potem so ji ukazali, naj pripravi kovčke. Ji rekli, da mora takoj na pot.

Aliide Počakaj! Torej niso imeli nobene odredbe ali –

Hans Liide, tega sploh ne rabijo. Potem pa še Linda. Začela je vpiti, da mamice ne smejo mučiti, da jim bo dala vse orožje, kar ga je pri hiši.

Aliide Ampak saj nimamo nobenega orožja!

Hans Vojaki so dobili ukaz, naj sledijo Lindi, ki je šla v spalnico in prišla nazaj, vojaki so ji sledili, potem jim je nekaj dala in rekla, da imamo samo to orožje in da naj mamo pustijo pri miru. Vojak je predmet vzela in ga zalučal nekam v bližino mojih vratc, po zvoku sem dojel, da gre za lesen predmet. Linda je vojaku dala svojo igračo, puško iz lesa! Tisto, ki sem ji jo izrezljal!

Aliide Pomiri se! Gotovo so ju odvedli samo na zaslišanje. Tako kot prej.

Hans Liide, v tej kamri ždim že štiri leta, samo njun glas lahko slišim. Linde niti zadnjikrat nisem mogel videti! Podvizati se morava. Greš z mano?

Aliide Poslušaj! Ne bo ti ju uspelo osvoboditi! Pa tudi, če bi ju – kam bi ju odpeljal?

Hans si nadene plašč. Aliide se z vso močjo oklene njegovih rok in mu sleče plašč.

Aliide Hans, kmalu ju bodo pripeljali nazaj!
Hans Ozri se okoli sebe. (Odpre vrata shrambe.) Poglej!

OČIŠČENJE

34

Aliide Že kdaj prej so nas zasliševali! (Vpije.)
Hans Ukazali so jima, naj s sabo vzameta oblačila! In hrano! So to že kdaj prej ukazali? NE! (Pomolči.) Ljubi bog, na srečo vsaj ti ponoči nisi bila tukaj.

Aliide Ja. Precej... sreče sem imela.

Hans Če na mojih vratcih ne bi stala omara, bi vzel revolver in šel, ne bi jim pustil...

Aliide Ššš.

Hans Razmišljal sem, da če bom lahko ostal tiho, če bom le lahko držal jezik za zobmi, da boš ti kmalu prišla in me spustila ven in potem bom šel takoj za njima.

Aliide stopi po kozarček in steklenico žganja, nalije in ponudi kozarček Hansu. Ta ga izprazni na dušek, potem Aliide pomoli prazen kozarček, naj mu spet nalije.

Hans To naj bi nas vse rešilo. Da sem se skril, ko so začeli iskati pripadnike narodne obrambe in tiste, ki so bili v estonski vojski. Najprej v gozd, potem sem. Za vse naj bi bilo najbolje, da sem uradno mrtev.

Aliide Hans, niso te odkrili.

To je najpomembnejše.

Hans Ingel je najpomembnejša! In Linda! Bil sem čisto zraven! Pa nič nisem mogel narediti!

Aliide Točno to. Nič nisi mogel narediti. V tem je stvar. Če bi zagnal kraval, te ne bi nikamor odpeljali, ustrelili bi te na licu mesta. Dobro veš, kaj dandanes sledi v takih primerih. Ali pa si mogoče domišljaš, da bi kdo verjel, da Ingel ni vedela za tvoje skrivališče v tej hiši? Hans, v vsakem primeru bi ju odvedli. Mene pa tudi!

Hans Vsaj skupaj bi lahko bili.

Aliide Močno dvomim!

Hans gre nazaj v svoje skrivališče, za sabo zapre vratca. Aliide položi dlan na zaprta vratca in jo poljubi. Potem se obrne proti stari Aliide.

Mlada Aliide (stari Aliide) Mene je izbral, kajne? Če bi hotel, bi lahko začel vpiti, ko so Ingel odvedli, ampak ni. Mene je izbral! Ne Ingel!

Stara Aliide skomigne z rameni in gre zalit rože.

Mlada Aliide (stari Aliide) Uspelo mi bo, da me bo gledal na isti način, kot gleda Ingel! Sploh ne podvomi v to!

6.

1992, Aliidejina hiša

Nadaljuje se od predprejšnjega prizora, Aliide in Zara sta v istih položajih itd.

Zara Kako ji je ime?

Aliide Komu?

Zara Vaši sestri.

Aliide Jaz nimam sestre.

Zara pomenljivo privzdigne fotografijo.

Aliide Tista ženska je bila sovražnica ljudstva.

Zara Sovražnica ljudstva?

Aliide Ja, tako so jim včasih rekli. Kradljivka je bila. Izdajalka.

Zara Uf, torej je bila zlobna oseba.

Aliide Neverjetno zlobna.

Zara Kako zlobna? Kaj je sploh naredila?

Aliide Iz kolhoza je ukradla žito, prijeli so jo.

Zara Ukradla je žito? Sliši se resno.

Aliide Res je. Obnašala se je tako kot izkoriščevalci. Kradla je narodu.

Zara Zakaj pa ni potem ukradla česa dragocenejšega?

Aliide Mogoče je bila tudi neumna. Ali pa strahopetna. Kako naj vem.

Zara Niste vprašali?

Aliide Česa?

Zara Zakaj je kradla žito.

Aliide Ali tam v Vladivostoku ne veste, iz česa se dela žganje?

Zara Vam je sestra to rekla, ali kaj?

Aliide Ne.

Zara Meni se sliši kot dejanje sestradane osebe.

Aliide Pa kaj še. Kolhoz je poskrbel za to, da nihče ni bil lačen.

Zara Seveda. To je bil tudi njegov namen. Da nihče, ki dela, ne bi bil lačen. Gotovo ste aktivno sodelovali pri ustanavljanju kolhozov?

Aliide Zakaj me ti, Rusinja, prosiš za razlago o delovanju kolhozov? Bila sem dobra delavka.

Zara In dobra komunistka?

Aliide In dobra komunistka. Vsaj iz stranke se nisem izpisala, ko je to postalo moderno.

Zara Ampak imeli ste strašno nesrečo, da ste imeli takšno sestro. Kje je kradla?

Aliide Na polju. Vidi se ga tu z okna.

GLEDALIŠČE CELJE

Zara Gotovo je pripadalo hiši. Tisto polje.

Aliide Ne, pripadalo je kolhozu.

Zara Že, ampak pred tem.

Aliide Pred tem so v tej hiši spali Hitlerjevi vojaki in ko so odšli, so še tla do čistega zdrgnili.

Zara Prav, ampak vaša sestra je torej kradla s svojega polja. Saj ste rekli, da ste se v tej hiši nikar niti?

Aliide Polje je bilo od kolhoza!

Zara Saj res, oprostite. In kaj se je zgodilo potem?

Aliide Odpeljali so jo. Nikoli več je nisem videla.

Zara Kam so jo odpeljali?

Aliide Tja, kamor so pač odpeljali sovražnike ljudstva.

Zara V Sibirijo?

Aliide Mogoče. Ne vem.

Zara In potem?

Aliide Kaj potem?

Zara Kaj se je zgodilo potem? In kaj je bilo z njo?

Aliide Kako naj vem! Nisem se zanimala za nje-no življenje, potem ko je postala takšna, nezaželena.

Zara Vajinima staršema je bilo gotovo žal, gotovo sta bila razočarana.

Aliide Staršema?

Zara Ja. Da je hči postala sovražnica ljudstva in tatica. To mora biti težko. Lastna hči. Na srečo sta imela vas.

Aliide Zdjaj morava raje razmisliti, kaj bova naredili s tabo.

Zara Ja, ja, seveda. Samo tako zanimiva zgod-ba je bila.

Aliide Res?

Zara Spomnila me je na malega Pavlika.

Aliide Kako to misliš?

Zara Saj se spomnite zgodbe o malem Pavliku, najpogumnejšem fantu na svetu? Se še spomnite, kaj je naredil? Ne? Pavlik je prijavil očeta oblastem, ker je pomagal kulakom. To pa gotovo veste, kdo so bili kulaki?

Aliide Kaj pa ti, mlada punca, veš o kulakih? V 40. letih se je o njih veliko govorilo, takrat se sploh še nisi rodila. Lenin jih je sovražil. Bili so izkoriščevalci, krvoželjni lopovi in so-vražniki delovnega razreda, ki so delavce do konca izmolzli, ne da bi jim plačali.

Zara Tako je. No, Pavlikov oče je bil prijatelj kulakov in jim je pomagal. Zato so bili besni

na malega Pavlika, ko je ta izdal očeta. Kulaki so Pavlika umorili na izredno okruten način. Imel je komaj 13 let. Toda postal je vzor pionirjem, postavili so mu številne kipe povsod po Sovjetski zvezi. Naredil je, kar mora narediti vsak pošten človek. Prijaviti kogarkoli, ki je sovražnik naše Velike Domovine, pa čeprav gre za lastnega očeta.

Aliide Nikar me ne počuj. Dobro poznam Pavlikovo zgodbo.

Zara Bi tudi vi ravnali enako?

Aliide Seveda, če bi bila v takšnem položaju. Pa nisem bila. V naši družini ni bilo takšnih primerov.

Zara Ste pa imeli v družini sovražnico ljudstva. Kako so vaši starši to sprejeli?

Aliide Ni ju bilo več tukaj.

Zara Žal mi je. Kdaj sta ...

Aliide So ju že deportirali v Sibirijo. Kulaka sta bila. Imela sta traktor.

Zara Zdjaj pa ne razumem. Kako to, da vas niso deportirali?

Aliide Zakaj bi me? Samo sovražnike ljudstva so deportirali.

Zara Misliš sem, da so družine skupaj ...

Aliide Samo tiste, ki so bili česa krivi. Jaz nisem bila. Traktor ni bil moj!

Zara Torej je le vam uspelo ostati doma?

Aliide To ni bilo nič čudnega. Sestra je bila kradljivka in starša sta bila kulaka. Jaz nisem bila nič od tega. Na tem svetu je vseeno nekaj pravice.

Zara Ampak bili ste hči kulakov.

Aliide Pa kaj potem? Sploh pa sem se poročila z dobrim komunistom. Martin je bil partijski organizator. Dober človek je bil, iz stare komunistične rodbine iz estonskih časov, ne eden tistih kasnejših špekulantov. Znal je poskrbeti za svoje. Uredil je, da sem dobila fino službo v pisarni kolhoza. Lahko sem bila ponosna nanj. Kadarkoli je postalo vroče in so se kulaki upirali, so poklicali Martina. V kolhozu smo imeli šestkrat višjo plačo kot kdorkoli v Talinu!

Zara Je imela tudi vaša sestra moža ali zaročenca?

7.

1951, Aliidejina hiša

Na tleh v kuhinji je kopalna kad. Aliide vanjo naliva izmenično hladno in vročo vodo, vmes

OČIŠČENJE

preverja temperaturo. Omara je potisnjena stran s Hansove kletne kamre, vratca so odprta. Hans sedi za kuhinjsko mizo. Radio je prižgan. Razlegajo se popevke iz 40. let.

Aliide Dve uri časa imava. Martina gotovo ne bo domov pred osmo.

Hans Domov... Čudno. Slišal sem, kako je... Tvoj mož je rekel, da je ta hiša njegov dom.

Aliide In zakaj ne bi?

Hans Je naša hiša res dom tega moškega? Veš, ko sem ga slišal, kako je rekel dom... Ko sem slišal tiste korake, riganje, kako je sedel za to mizo... Ko sta se preselila sem... Ne dovoli mu, da bi uporabljal Ingeline skodelice.

Aliide Prav, jih bom skrila. (*Gre do kredence, vzame skodelico.*)

Hans iztegne roko proti skodelici, Aliide mu jo poda.

Hans Tista Ingelina blazina.

Aliide Martin bi opazil, če bi izginila. Blazin ni prav veliko.

Hans Ali spi na njej?

Aliide mu ne odgovori.

Hans Svinja.

Aliide Saj ne ve –

Hans Še prejšnji teden sem poslušal, kako se je tukaj igrala Linda. In Ingelin glas – njen smeh. Cingljaj je, poslušal sem ga ves dan. Uho sem pritisnil k špranji na vratcih in poslušal več ur, Ingel je to dobro vedela. Zato se je tako veliko smejala. In zato je Lindi vedno rekla, naj se igra v kuhinji in ji pripovedovala o dogodkih tistega dne, ker je vedela, da poslušam. Linde v resnici niso zanimale vse tiste zgodbe, bila je zatopljena v igro, jaz pa sem poslušal.

Aliide Nehaj že. Sploh se ne zavedaš, koliko truda je bilo potrebna, da sem Martina prepričala, da me ne zanimajo druge hiše. Kaj, če bi se sem preselil kdo drug? Bi hotel tu živeti z ruskimi gobezdali, ki smrdijo po česnu in pljuvajo lupine sončničnih semen po naših kuhinjskih tleh? Moral bi videti, kaj naredijo s hišami. Marijino hišo so zažgali, ker se je oče pritoževal čez kolhoze. In kaj bi bilo s tabo, če bi sem prišel nekdo drug?

Hans Šel bi v gozd. Morda to še naredim.

Aliide Nikamor ne greš. Še v tem trenutku so zunaj možje, ki stražijo in čakajo, da kak gozdni brat pride po hrano.

Hans Rekla si jim banditi. Slišal sem te.

Aliide Ne poslušaj. (*Pomolči.*) Ne glej me tako. Brez Martina ne bi bila tukaj, ampak v Sibiriji, in ti to zelo dobro veš.

Hans Liide... Se je Ingel kaj oglasila?

Aliide Ne.

Hans Je že na poti v Sibirijo. Kajne?

Aliide Tega še ne moremo vedeti.

Hans Ne laži. Ali pa je v ječi. (*Pogleda Aliide, da bi videl njen odziv.*)

Aliide No, prav! Ingelino ime je bilo na seznamu.

Hans Na kakšnem seznamu?

Aliide Oseb za deportacijo.

Hans Kaj? O čem govoriš? (*Se razburi.*) Za božjo voljo!

Aliide Vdova sovražnika ljudstva. Nevaren element za družbo –

Hans Kdaj si izvedela?

Aliide Šele pred nekaj dnevi!

Hans Ti je tista svinja povedala? In meni nisi nič rekla?

Aliide Kako naj ti povem kaj takega.

Hans Ti – ti – Kako si lahko – (*Je tako razburjen, da mu ne uspe oblikovati stavkov.*)

Aliide Ingel bo gotovo kmalu pisala.

Hans Od kod bo pisala? Kdaj? Lahko se ji zgodi karkoli, preden bo uspela pisati.

Aliide Ne pretiravaj. Martin je bil v zaporu Patarei in je rekel, da so življenjski pogoji tam čisto dobri.

Hans Lažnivka!

Aliide Šele dobro sem izvedela – Hans, Martin je bil tudi v Sibiriji! Poslušaj, v menzi jim igrajo glasbo, imajo orkester in vse, pa svojo knjižnico in časopisno čitalnico! Seveda lahko tudi pišejo. Pa hrana, Martin je jedel njihovo hrano v menzi in juha je bila gosta od mesa in krompirja! Martin je rekel, da vse ženske, ki znajo šivati, to počnejo in dobijo plačilo, pošteno plačilo! Martina lahko prosim, naj poskrbi, da bo Ingel prišla na tak kraj.

Hans Misliš?

Aliide Martin naredi vse, kar želim.

Hans Potem mu pa reci, naj pripelje Ingel nazaj!

Aliide Bom poskusila!

Hans Bodi mu tako dobra žena, da bo pripeljal Ingel nazaj.

Aliide se zdrzne, ko sliši njegove besede.

Hans Ne oziraj se na to, koliko ponoči vajina postelja škripa in koliko kričita. Ne oziraj se na to, ali jaz slišim. Samo, da bo Ingel prišla nazaj.

Aliide Vse odkar sem se poročila z Martinom, me zbadaš, zdaj pa je to kar naenkrat dobro? In celo hočeš od mene, da sem mu dobra žena? Zelo dobro si vedel, kakšno srečo sem imela, da sem našla moškega na Martinovem položaju – neporočenih moških pravih let je tako malo! –, še večjo srečo pa sem imela, da se je zaljubil vame. Pa si me vseeno zbadal in se mi rogal, zdaj si pa kar naenkrat z njim zadovoljen, ali kaj?

Hans Oprosti, Liide.

Aliide Voda je pripravljena.

Hans se sleče in gre v kad, začne se umivati. Aliide se nekoliko odmakne in ga skrivaj opazuje.

Hans Pogrešam njen vonj. Liide, prinesi mi njeno spalno srajco. Ingelino belo spalno srajco.

Aliide Saj spalnih srajc drugih barv sploh ni.

Hans Misil sem, da ti je mož prinesel rdečo spalno srajco.

Aliide Na tvojem mestu bi držala jeziki za zobmi.

Hans iztegne roko proti Aliide, a jo potem odmakne. Na radiu se vrtil pesem Padam, padam Edith Piaf.

Aliide Ti bom umila hrbet. (*Začne umivati Hansa po hrbtu.*) Ali je Ingel to počela drugače?

Hans Ne.

Aliide ga začne umivati po rokah in dlaneh, ki bi se jim rada še posebej pozorno posvetila, toda Hans strese roko in Aliide mu začne spet umivati hrbet.

Aliide Je znala boljše?

Hans Bolj nežno se me je dotikala.

Aliide Res? Takole?

Hans Ingel me je hkrati masirala po vratu.

Po mišicah.

Aliide Tako?

Hans Ja. Tvoje roke ne dišijo kot njene.

Aliide zaluča pripomočke za umivanje v kad.

Aliide Zdaj sva ostala samo midva. Vbij si to že v glavo!

Psi začnejo lajati.

Aliide Nekdo prihaja. Najbrž Martin.

Hans hitro zleze iz kadi.

Hans Na srečo vsaj psi vedo, kdo je tukaj tujec.

Aliide Hans...

Hans izgine v svoje skrivališče, od njega še vedno kaplja voda, Aliide zapre vratca in poskuša pobrisati mokre sledi s tal.

8.

1951, Aliidejina hiša

Martin je prišel domov iz službe in občuduje svoj novi dom.

Martin To je torej to. Moj novi dom. Najin novi dom. Lasten dom. Vrt te hiše mi je bil vedno všeč. Jablane in drugo sadno drevje.

Aliide Naslednjo jesen bova lahko že skupaj obirala jabolka. In slive.

Martin Kako srečni dnevi! Lastna streha nad glavo. Ni mi treba več živeti v tesni sobici in se stiskati po kotih stanovanj drugih ljudi. Kar kompletno kuhinjo imaš! Ali se ni moja pikica hotela vrniti prav sem, v kuhinjo svojega otroškega doma? Nobena druga hiša ni bila dovolj dobra, pa čeprav bi dobila še kakšno bolj fino.

Aliide Ja, ja.

Martin Cela hiša in nikjer tiste moje zategnjene sestre! Kaj je narobe? Nasmehni se no malo. (*Objame Aliide, jo prime okoli pasu, potem začne popevati in se vrtili z njo.*)

Aliide zablešče z njim in se začne smehljati, potem se smeji.

Martin Veš, pikica moja, ne bi mogel zdržati v ječi, če ne bi bil prepričan, da se bo vse to nekoč uresničilo. Boljša prihodnost. Da bodo moji otroci živeli v boljšem svetu. Potem ko bomo odstranili vse kulake. Vse sovražnike ljudstva. Vse izkoriščevalce.

Vse zlo, o katerem sem bral v zaporu. Vse bomo iztrebili. Potem bodo moji otroci lahko odraščali. In moji starši, tudi oni so razmišljali točno tako. Potem ko jih je Nikolaj II. izgnal v Sibirijo kot anarhiste, so imeli tudi oni upanje. Isto upanje in vero v moč socializma. To so prenesli name. Ohranil sem ga v sebi tudi takrat, ko sem bil v zaporu kot komunist. Vse dni sem razmišljal samo o boljši prihodnosti.

Aliide In si predstavljal, kako boš ustrelil enega kulaka za drugim.

Martin Ja, tudi to. Ampak zdaj je vse mogoče! (Se zasmeji.) Imam možnost, da se prebijem celo v komite partije!

Aliide Kaj to pomeni?

Martin Pomeni, da bom še daleč prišel, ampak pri tem rabim oporo ženske, kot si ti! Tukaj še vedno malo smrdi po kulaku. (Ovohava zrak.)

Aliide Oprala sem zavese, prte, rjuhe in vse ostalo. Posteljo sem preoblekla s svežo posteljnino – najboljšo, kar sem jo našla. Pridi pogledat. Dovolj dobro bo zate.

Martin Kako, kako, ali moja pikica ne bo spala tu?

Aliide Eh, seveda bom. Ob tebi.

Martin Saj res, tisti Hans, ali kako je že bilo ime tistemu banditu? Tistemu od tvoje sestre ...

Aliide Sovražnice ljudstva, ne sestre.

Martin Ja, ja. Njen mož.

Aliide Kaj je z njim?

Martin Si kaj slišala o njem?

Aliide Kaj? Kako to misliš? On je vendar umrl! Saj si videl pisma, ki so jih našli v prsnem žepu njegovega trupla in jih poslali Ingel. Pokazala sem ti jih!

Martin Saj jih ni več v tej hiši?

Aliide Seveda ne! Martin, kaj ti je? Zakaj me sprašuješ o mrtvem človeku?

Martin Samo pomislil sem, da bi ga kakšen bandit lahko prišel iskat. Poizvedovat.

Aliide Vsi dobro vedo, da je Hans mrtev.

Martin Mogoče kakšen bandit tega še ni izvedel. Predstavljaš si, da bi se rada bratila z njimi. Ko bo konec jeseni, bodo prišli do hiš. Mogoče bi morala postaviti stražo. Kaj praviš? Antsujevo hišo so požgali, ko se je včlanil v partijo. Pa tudi hišo našega političnega komisarja so poskušali zažgati. Ravno se je vrnil iz Moskve, bil je precej presenečen. Ob kozarcu žganja je povedal,

da so mu rekli, da naj bi ga čakal sprejem s hura klici in vse ostalo. Da se bodo kolhozi organizirali tako rekoč sami od sebe, ker smo se končno znebili jarma kulakov. Potem pa mu poskušajo požgati hišo. Ne bi se smel smejati, ampak mi je šlo vseeno malo na smeh, ker je bil tako ogorčen. Tak ogorčen možic. Rekel sem mu, naj poseže po najstrožjih ukrepih. Ne bo več veliko hiš pomagalo banditom, če se bo zadeve lotilo dovolj NKVD-jevcev. Samo skrbi me zate, pikica.

Aliide Bi me moralo biti strah? Je kdo kaj rekel? Zaradi tebe ali zaradi Ingel ali kaj?

Martin Srček, čisto prav si ravnala. Junakinja si, junakinja domovine. Pa ne, da moja dragica dvomi v to?

Aliide Ponosna sem nase.

Martin Čeprav je bilo težko, si ponosna nase. Ker si junakinja domovine.

Aliide Oprala sem junakinja domovine.

Martin Dobila boš odlikovanja.

Aliide Dobila bom odlikovanja.

Martin In jaz sem ponosen na svojo ženo.

Aliide In moj mož je ponosen na svojo ženo.

Martin Kdo je moja mala, zlata tovarišica?

Aliide Jaz.

Martin se začne slačiti in se pripravljati na spanje.

Mlada Aliide (stari Aliide) Ne prenašam smradu Martinovega scanja. Ne prenašam.

Stara Aliide (mladi Aliide) Stisni zobe.

Mlada Aliide (stari Aliide) Ne prenašam vonja njegovega švica, ne prenašam, kako mu pride name.

Stara Aliide (mladi Aliide) Moraš stisniti zobe. Dobro veš, da boš brez Martina spet zaslišana, spet boš pristala v kleti občinske hiše.

Mlada Aliide (stari Aliide) Ne!

Stara Aliide (mladi Aliide) Pojdi k svojemu možu.

Mlada Aliide se obrne k Martinu in se nasmehne.

9.

1992, Aliidejina hiša

Zvoni telefon. Aliide se zapodi k aparatu. Zveza je prekinjena. Aliide razočarano odloži slušalko.

Aliide Zveza je bila prekinjena. (Si za trenutek z roko prekrije oči.)

Zara Ali pričakujete klic?

Aliide Poslušaj... Kaj si v resnici počela tam v Kanadi?

Zara Kako to mislite?

Aliide Bila si pocesnica, ne?

Zara Ne!

Aliide Lahko te rešim. Lažnivkam pa ne mislim pomagati.

Zara Ja.

Aliide Kaj, ja?

Zara Bila sem kurba, tako kot Oksanka!

Tišina.

Aliide Čakam, da me pokliče hči, Talvi. Priti bi morala na obisk. Prišla bo... z avtom.

Zara Kaj?

Aliide In se potem vrnila v Talin.

Zara Res? Ali bi lahko – zakaj mi niste povedali?

Aliide Prišla bo iz Finske. Mislila sem, da si tatica, ki preži na to, kar bo hči prinesla iz Finske. Sicer pa še vedno ne vem, mogoče si res.

Zara Nisem! Kdaj pride Talvi?

Aliide Ne vem. Zato čakam na klic.

Zara Prav dolgo ne morem ostati tukaj.

Bi lahko poklicali koga drugega? Imate kakšne znance? Koga z avtom? Lahko bi se skrila v prtljajnik, sploh jim ne bi bilo treba povedati zame.

Aliide Stare babice iz kolhozov nimamo avtov.

Zara Če so pa že na poti!

Aliide Talvi jih lahko prehitita. Samo mirno morava čakati.

Zara Kako to, da vam hči dovoli živeti tukaj sami? Je ni strah za vas? Najbrž ima dovolj denarja, da bi lahko poskrbela za vašo varnost, če živi na Zahodu.

Aliide Nočem je obremenjevati s takšnimi zadevami. Ima novo, lepo življenje, pa dobrega moža na Finskem. Krasne kartice mi pošilja, samo precej redko se spravi k pisanju. Poslušaj, kaj si hotela postati, ko si bila majhna?

Zara Kaj sem hotela postati? (Vzame jabolko.)

Morala bi postati zdravnica.

Aliide Zdravnica?

Zara Ja. Doma, mislim. V Vladivostoku. Zdravnik odpravi vse bolezni, vse, kar je slabega. Ture, golazen, raka. Izreže jih, takole. (Zapiči nož v jabolko.)

Aliide To je dober poklic.

Zara prepolovi jabolko in zagriže vanj.

Aliide Talvi je bila pridna v šoli, vedno je pisala dobre eseje: »Kako bom postala dobra komunistka«, »Kako lahko pomagam graditi socialistično družbo«.

Zara Pa »Kaj me je naučil Lenin«.

Aliide (pokima) Brala je Ostrovskega in ostale, potem pa – ne razumem, kaj se je zgodilo. Najprej so prišle tiste papirnate lutke. Imela je prijateljico s teto iz Švedske, od koder sta dobili burde, in sta lutkam začeli risati oblačila.

Zara Nista pa naredili papirnate lutke Lenina in ga oblekli v ženina.

Aliide Ne, nista.

Zara Imate kakšno fotografijo Talvi?

Aliide (izbrska iz torbice fotografije in jih poda Zari) Na. Potem je začela doma plesati disko plese in poslušati zahodno glasbo. Prepovedala sem ji, a ni nič zaleglo. Potem si je omislila še kavbojke v zahodnem stilu, vse poletje so dekleta drgnila kavbojke Sangar v predelu kolen z opeko. Sosedovi fantje pa so se takrat igrali igro, ki se je imenovala »Gremo na Finsko«. Zgradili so splav in z njim pluli na drugo stran jarka na Finsko, potem pa so se vrnili, ker niso vedeli, kaj naj bi tam na Finskem sploh počeli. Nazadnje si je Talvi želela moža iz tujine, ki ga je potem res dobila in odšla na Finsko. Po tistem Martin ni več govoril z njo. Postala mu je povsem tuja. Na srečo ni živel dovolj dolgo, da bi videl, kaj se s to državo dogaja zdaj.

Zara Kaj se je zgodilo?

Aliide Pomladi leta 1986 sva se udeležila prvomajske parade, kot vedno, Martin je krakal enako strumno kot vedno dotlej. Bil je neverjetno lep prvi maj. Potem pa je poklicala Talvi iz Finske in rekla, naj ne hodiva ven, ker je 29. 4. eksplodiral jedrski reaktor v Černobilu. Martin se je smejal in rekel, pa kaj potem. Povedala sem mu, da je bilo po mnenju Talvi to nevarno, a on me je zavrnil, češ če bi se zgodilo kaj nevarnega, bi nam že povedali, pa niso po radiu nič povedali in po televiziji tudi ne. Martin več dni ni nič rekel, potem pa so tudi iz Talina pricurjali govorice, da so na finski televiziji poročali o dogodku, in nazadnje so tudi

na moskovski televiziji poročali, a so hkrati kazali, kako ljudje v Kijevu plešejo po ulicah. To je samo na hitro pokomentiral, češ kaj sem rekel, ampak potem sem ga videla, kako je na dvorišču preučeval brezove liste, zbiral je prah z njih in ga opazoval, mislim, da je poskušal odkriti sevanje. Vprašala sem ga, kaj misli, zakaj nam niso takoj povedali. In veš, ni mi znal odgovoriti. Potem je Martin – nekako se je zlomil. Enostavno je omagal – njegova drža je postala sključena, obraz se mu je povesil, dokler se ni dokončno zgrudil, tamle, pod brezo na dvorišču.

Zara Imate kakšno njegovo fotografijo?

Aliide Ne.

Zara Niti poročne fotografije?

Aliide Imam še nekaj fotografij Talvi. (*Izbrska nove fotografije iz torbice in jih pomoli Zari.*)

Zara Ali fotografije hranite samo v torbici?

Aliide Tako jih imam vedno s sabo. Nikoli ne veš, kdaj bo treba oditi.

Zara Zakaj?

Aliide Ti tega še ne razumeš, si premlada. Vsi mi stari smo pripravili kovčke in jih postavili k vratom, ko so se lani Talinu približevali tanki.

Zara Zakaj, zaboga? Česa bi se lahko bali?

Aliide Poznaš tisti stari vic o zajcu in kame-lah? Zajec je pritekel k drugim zajcem, kot so ga nesle noge. Ti so ga vprašali, kaj je narobe. Odgovoril jim je, da je prišel ukaz, da je treba vse kamele ubiti. Drugi zajci so se čudili, češ, saj vendar nisi kamela. Nihče ne bi mogel podvomiti, da ni kamela. Zajec jim je odgovoril: Jaz to že vem, a kako bom dokazal? (*Se zasmeji.*) Vedno imam pripravljen kovček, a ga skrivam. Da ne bi kdo pomislil, da bom zbežala. Skrila sem ga tja, v vežo. Zakrila sem ga z lanenim blagom in kozarci marmelade.

Zara Ampak saj vas niso odpeljali. Takrat, davno. Po vojni. Zakaj bi bilo tokrat drugače? Zakaj bi vas zdaj odvedli?

Aliide Ti teh stvari ne razumeš. Oblast se zamenja in staro mora iti. Tako to gre.

10.

1952, *Aliidejina hiša*

Aliide za mizo skrbno piše pismo na škatlico od vžgalic. Na mizi čakajo pripomočki za striženje brade in las. Potem ko napiše pismo,

ga Aliide pomečka, gre po pepel in ga potrosi po škatlici, jo pohodi itd. Potem zaklene vhodna vrata, s pogledom ošvrkne uro in odmakne omaro z vratc v Hansovo kletno kamrico. Odpre vratca. Hans pripleza ven, se pretegne, si gre s prsti čez lase in se popraska po strnišču.

Hans Kdaj bom že lahko zapustil to luknjo?

Aliide Nikoli ne boš uganil!

Hans Kaj?

Aliide Ingel je poslala pismo!

Hans Žel! Kako je to mogoče, saj si vendar rekla, da lahko pišejo samo nekajkrat na leto! No, takoj mi ga daj!

Aliide pismo z nasmeškom izroči Hansu.

Aliide Lepo je videti, da se smehljáš. (*Gre pripraviti hrano na mizo.*)

Hans ne poslušá, preučuje pismo.

Hans Z Ingel je vse v redu. Pravi, da ni dobila drugega papirja kot tole škatlico od vžgalic, sicer pa ji gre dobro. Zahvaljuje se za pošiljko. Čudi se, kje si dobila vse tiste priboljške.

Aliide Stvar organizacije! (*Se zasmeji.*)

Hans Ingel pravi, da ni več v delovnem taborišču, zdaj že dela v kolhozu, otroci pa so v šoli. Najbrž bodo lahko kmalu že sami pisali.

Aliide Si videl, vse se bo uredilo! Zdaj ti ne bo treba v gozd.

Hans Draga Liide, ne morem samo sedeti tukaj križem rok in čakati. (*Zagrozi s pestjo.*)

Aliide Kaj pa jaz? Zame ti je čisto vseeno! Samo Ingel to, Ingel tisto. Ampak zaradi nje smo v tej godlji, ne zaradi tebe ali mene. Ona ni hotela na Švedsko, ko bi bilo treba. Hotela je ostati. Ni hotela pustiti staršev, ni hotela pustiti hiše, mar ji je bilo za prihodnost vseh nas, ostalih!

Hans Verjela je v našo državo.

Aliide Naša država ne obstaja več! Finci so svoje otroke poslali na Švedsko. Samo zato, da bi nekaj naroda preživel. Mi pa samo sedimo tukaj in čakamo na zakol kot neumne ovce! Morali bi oditi!

Hans Ali estonski fantje zbirajo čete? Najbrž si že kaj slišala?

Aliide ne odgovori.

GLEDALIŠČE CELJE

Hans Še vedno spadam v estonsko vojsko. Prisega je prisega.

Aliide Pozabi že ta neumna načela. Pozabi na neumno Republiko Estonijo! Ti se lahko rešiš. Lahko bi bila srečna.

Hans Jaz spadam v gozd! Tja, kjer so ostali! Več deset tisoč jih je in Zahod bo poslal okrepitev!

Aliide Samo še peščica jih je ostala, pa še tem so za petami.

Hans Roosevelt nas ne bo pustil na cedilu!

Aliide (*se zasmeji*) Vas je žel! Zahodu je figo mar za vas!

Hans Lažeš. Samo strah te je za lastno kožo. Strah te je, da me bodo prijeli in da te bom izdal. Kar brez skrbi, niti pisnil ne bom.

Aliide Ti niti iz te hiše ne moreš pomoliti nosu! NKVD-jevci prežijo povsod. (*Pomolči.*) Pomisli na najino prihodnost. Ko bo varno, ti bom priskrbela nov potni list in novo ime, se bom že česa domislila, potem boš začel novo življenje, samo dovolj daleč moraš iti, da te nihče ne bo poznal. V velikih mestih je ogromno novih ljudi, nihče ne bo opazil še enega prišleka. V tovarnah in drugod je veliko delovnih mest. (*Zadržuje solze.*) Pogosto te bom obiskala.

Hans Domisliva se česa, da bom lahko odšel. Zavedi jih. Reci možu, da ti je prišlo na ušesa, da gozdni bratje načrtujejo nekaj, česar v resnici ne. Na primer, da bodo napadli občinsko hišo. Nekaj, za kar bi bili potrebni vsi NKVD-jevci. Draga Liide...

Aliide Ubili te bodo.

Hans Vseeno mi je.

Aliide Meni pa ni. Vsaj toliko bi ti bilo lahko mar zame!

Hans Me boš obrila ali ne? Tudi lase je treba ostriči.

Aliide posmrka, stopi po pripomočke za britje in po škarje, vzame stol in brisačo. Hans se usede na stol. Aliide začne.

Aliide Nikoli se me ne dotakneš. Čeprav se te jaz kar naprej dotikam.

Hans Ti nisi Ingel.

Aliide Pa kaj potem?

Hans Čeprav živiš v njeni hiši. Čeprav imaš po novem tako frizuro kot ona. Če zaprem oči, si lahko predstavljam, da mi lase res striže Ingel, ampak ti nisi ona. In zato, ker nisi Ingel, se te nočem dotakniti.

43

Aliide zabriše škarje na tla.

Aliide Veš kaj? Tista Ingelina spalna srajca, s katero spiš? Sploh ni njena. Moja je. Že ves čas spiš z mojo spalno srajco, pa nisi opazil nobene razlike.

Hans otrpne, skoči pokonci in dvigne roko, da bo udaril Aliide. Ona dvigne roke, da bi se ubranila. Toda Hans je ne udari, le brez besed se vrne v klet in sam zapre vratca za sabo.

Mlada Aliide (*stari Aliide*) Ni me udaril! Lahko bi me, ampak me ni! Mene ne!

Stara Aliide (*mladi Aliide*) In zato misliš, da je vzljubil tebe namesto Ingel.

Mlada Aliide (*stari Aliide*) Saj me še bo! Samo čas potrebuje. Dala mu bom toliko časa, kot ga potrebuje, jaz rabim njegove roke, njegove čiste roke, dotik njegovih čistih rok, saj lahko samo Hans, samo on, samo njegovo srce je čisto, edino je čisto na vsem svetu, prirasla mu bom k čistemu srcu in to me bo rešilo. (*Zajoka.*)

Stara Aliide (*mladi Aliide*) Kaj pa prividi? Hansu se je začela prikazovati Ingel, ne? Kaj boš naredila glede tega?

Mlada Aliide (*stari Aliide*) Minilo bo!

Stara Aliide (*mladi Aliide*) Kaj, če se Hansu tam spodaj v kleti omračí um?

Mlada Aliide (*stari Aliide*) Ne! (*Jo popade groza.*)

11.

1992, *Aliidejina hiša*

Aliide Zdaj nama ne preostane drugega, kot da te skušava spraviti stran od tod. Ponoviva dejstva. Nimaš denarja. Nimaš potnega lista. Za petami ti je mafiozo, ki je podkupil policijo. In ti si tukaj.

Zara Pokličite še enkrat hčerko. Imam načrt. Če s Talvi pridem do Talina, bom v pristanišču poiskala avto. Skrila se bom vanj, v prtljažnik. Mogoče najdem celo primeren tovornjak. In bom v njem prečkala mejo. Nočem ogroziti Talvi s tem, da bi prečkala mejo v njenem avtu.

Aliide Na meji preverijo vsa vozila, brez izjeme. Talvi mi je povedala. Prtljažnike odprejo. Vsakič.

OČIŠČENJE

42

Zara Potem pa tovornjak. Ali avtobus. V njih je zmeraj kakšen skriven prostorček. To je edina možnost.

Na dvorišče se pripelje avto.

Zara Tukaj so!

Aliide gre do omare in začne predstavljati rože.

Aliide Prestaviva rože.

Zara ji pride pomagat.

Aliide Previdno! (*Začne porivati omaro stran z vratc, ki vodijo v klet.*) Pojdi dol.

Zara Kaj je tam?

Aliide Stara klet za krompir. Na varnem boš, ko bom postavila omaro nazaj na vratca. Nikoli te ne bodo našli tam spodaj, tudi če prečešejo vso hišo.

Nekdo potrka na vrata. Zara se skriva v klet. Aliide porine omaro čez vratca, potem gre odpret. Na vratih stoji Paša.

Paša Dober večer, gospa.

Aliide Dober večer.

Paša S prijateljem sva se dolgo časa vozila, postala sva žejna. Pomislila sva, da bi pri vas lahko dobila vodo.

Aliide Mladenič, na dvorišču je črpalka in tam si lahko vzamete vode, kot vam srce poželi.

Paša Hvala. Je pa mirno tod okoli.

Aliide Res je.

Lavrentij Gotovo nimate prav veliko obiskov.

Aliide Kmalu pride na obisk hčerka. Na svidenje!

Lavrentij Ali ste slučajno naleteli na –

Aliide Tu ne naletiš na nikogar.

Lavrentij – temnolaso mladenko?

Aliide Sem vam že povedala, da tukaj na nikogar ne naletiš.

Paša Ravno zato bi si jo gotovo zapomnili. (*Potegne fotografijo iz žepa.*) Takšna je.

Aliide si ogleda fotografijo.

Aliide Ne poznam je. Bi jo morala?

Paša Gre za prijateljico, za katero sem pred časom izgubil sled. Mislil sem, da bi vas vprašal, ko sem že tu. Če sva že slučajno v teh krajih. Tu ima znanca. Zelo jo pogrešam.

Aliide Torej je vaša zaročenka?

Paša Tudi tako bi se lahko reklo.

Aliide Nisem je še videla.

Paša Zelo sem prepričan, da bo prišla sem, če ni že tukaj?

Aliide Zakaj bi prišla ravno sem?

Paša Njena babica živi v Vladivostoku, ime ji je Ingel Pekk. Vaša sestra je. Kajne? Najpomembnejše pa je, da dekle govori estonsko; kot kaže jo je naučila vaša sestra.

Aliide Nimam sestre.

Paša Po uradnih evidencah sodeč jo imate.

Lavrentij Vaša sorodnica je, sestrina vnukinja. Zara Pekk.

Drugo dejanje

12.

1953, Aliidejina hiša

Hans za kuhinjsko mizo je kruh, nasoljeno govendino in podobno hrano, hkrati si menca oči. Gleda Ingelin prazen stol in se mu nasmih.

Aliide Komu se nasmiháš?

Hans Kaj? (*Se zdrzne in šele takrat opazi Aliide.*) Včeraj me je obiskala. (*Zašepeta.*)

Aliide O čem govoriš?

Hans Ko sem se zbudil, je Ingel sedela ob meni. Poskušala mi je nekaj povedati, ampak iz ust ni spravila glasu. Vseeno sem v glavi slišal, kaj mi je hotela sporočiti. Oziroma sem videl. Najine oči so postale eno. Ingel je bila v tesnem prostorčku, kjer se nisi mogel niti obrniti ali se usesti. Povsod so gomazele stenice, deževale so s stropa. Bila je vsa prekrita z njimi. Niti toliko moči ni več imela, da bi se praskala. Najprej nisem prepoznal njenega obraza, ker je bil tako zatečen, da je postal brezobličien. Čutil sem, kako jo oči, kako mene oči, kako naju oči tako zelo pečejo, da jih ni mogla odpreti, zapreti pa tudi ne.

Zvok vlaka. Stopnjuje se med Hansovim govorom.

Ingel (*samo glas*) Na železniški postaji v Talinu smo morali čakati v zaprtih tovornih vagonih tri ali štiri dni. Nazadnje je vlak le speljal, potovali smo od postaje do postaje, teden za tednom. Ko smo prišli na cilj, so nas najprej pregledali. Morali smo se sleči do golega. Odpeljali so nas v savno. Pazniki so nas ves čas opazovali. Nisem jih razumela, ker so govorili rusko, jasno pa mi je bilo, da nas ocenjujejo. Eden je s kalašnikovko pokazal na moje prsi, drugi se je smejal njegovim besedam. Ženske so si z rokami prekrile prsi in sklonile glave. Najprej so nam obrili glavo. Potem še druge dele telesa. Vse ženske smo odvrnile pogled ali zaprle oči.

Aliide Hans, tlačila te je mora!

Hans Ingel ni mora! Samo hotela mi je nekaj sporočiti. Kaj se tam dogaja.

Aliide Prav. Ne skrbi. Poslušaj, ali ti razumeš, če – (*Govori počasi in razločno.*)

Hans Ne govori z mano, kot da sem nor!

Aliide Ne skrbi!

Hans Liide!

Aliide Dobila sem ga!

Hans Kaj?

Aliide Tisto, za kar si me prosil. Se še spomniš?

Hans Potni list? Sovjetsko-estonski potni list?

Aliide se široko nasmehne in mu pomoli potni list.

Aliide Zdaj boš lahko šel, kamor boš hotel.

Pravi je. In čist – o Matsu Andresinpoika Anderssonu ni nikjer nobene sledi.

Hans Neverjetna ženska si, Aliide Truu!

(Se zasmehi.)

Aliide Ni je stvari, ki je ne bi naredila za ta tvoj nasme. Priskrbela sem ti tudi stanovanje v Talinu. Pa še nekaj denarja. Martinu sem rekla, da sta se pri Kreeli ustavila gozdna brata, da bi kupila žganja, in se hvalila, češ da bosta razstrelila občinsko hišo. Da se v bližini s tem namenom zbira velika skupina. Da nameravajo blokirati večje ceste. Povedala sem mu tudi datum. Dvajseti.

Hans Se pravi, da takrat te hiše nihče ne bo stražil?

Aliide Občinska hiša je menda pomembnejša od hiše partijskega organizatorja in njegove žene. Martin je stvar vzel zelo resno – prepričan je, da bo zaradi te zasede prilezel vse do vrha komiteja partije v Talinu!

Hans Hvala.

Aliide Nehaj. (*Pomolči.*) Boš naredil tako, da bo prav? Hans?

Hans Ja.

Aliide Na vlaku beri tole. (*Mu pomoli zveščiče.*)

Hans Kaj je to?

Aliide Komunistični zapiski. Ne smeš vzeti kovčka. Videti bi bil preveč... malomeščanski. Niti majhnega ne. Z nahrbtnikom pa bi izgledal kot vojak. Naredila ti bova culo, takšno, kot jih imajo vsi Rusi. Takšnih so postaje polne. Obleči se moraš v cape, sicer ti bodo zaplenili obleke. Na postajo te bom morala odpeljati z vozom. Moškega, ki potuje sam, na poti ustavljajo in preverjajo. Čeprav imaš ta potni list – stvari za na trg bom zložila tako, da se boš lahko skrnil pod njimi.

Hans Misliš, da vozu ne bodo preverjali?

Aliide Sem žena partijskega organizatorja.

Hans Prenevarno je zate. Samo dovoli mi, da odidem.

Zasliši se pasji lajež.

Hans Hudiča! Že spet prihaja? (*Plane na noge.*) Kdaj mu uspe organizirati vsa tista zaslišanja, če pa pride vsako noč domov?

Aliide Martin ne sodeluje pri tem!

Hans Ha!

Aliide Res ne! Vse noči je doma, sam si tako rekel. Ne dela stvari, ki se jih počne ponoči.

Res ne! Res ne! Sicer ne bi bila njegova –

Hans Bila bi. (*Gre proti skrivališču, se ustavi, gre nazaj k Aliide, jo poljubi na lice, se spusti v klet.*)

Aliide porine omaro na vratca v klet.

Aliide Sicer ne bi bila njegova! (*Zavpije Hansu.*)

Mlada Aliide (*stari Aliide*) V Talinu je vse drugače! Ločila se bom od Martina. V kolhozu bom rekla, da bi se šla rada učiti v Talin, in obljubila jim bom, da se bom vrnila, ko se izšolam, na primer za pleskarko. Potem mi bodo gotovo dovolili oditi, šla bom za Hansom v Talin in se zaposlila na železnici! Kaj praviš na to?

Stara Aliide (*mladi Aliide*) Nič ne pravim.

Mlada Aliide (*stari Aliide*) Hans se tam ne bo več čudno obnašal! V Talinu bo pozabil na preteklost. Kupila si bom novo obleko, si omislila novo frizuro – postala bom prava talinska dama! Spremenila se bom tako, da ne bom več izgledala kot podeželanka. Roke si bom uredila, da bodo postale roke meščanke! Potem ga tudi jaz ne bom več spominjala na preteklost. V mestu bom lahko hodila z visoko privzdignjeno glavo, nasproti mi ne bo prišel niti en moški, ki me je zasliševal v kleti občinske hiše!

Vstopi Martin.

Aliide Kako poteka postavljanje zasede v občinski hiši? Za dvajsetega?

Martin Vse je v najlepšem redu. Toda agent mi je omenil, da je na gozdni potki videl nekoga, ki je spominjal na moža tvoje sestre iz gulaga. Kaj, če je vseeno živ? (*Gre v spalnico.*)

Aliide Kaj za vraga?

Martin Samo, da ne bi bil tisti moški.

Aliide Hans je umrl! Njegovo truplo so videli –

Martin Poslušaj, banditi so iznajdljivi!

Tu okrog bo treba postaviti dobro stražo.

Če je res on, ne bo mogel k hiši neopažen.

Lahko bi na primer mislil, da tukaj stanuje tvoja sestra.

Aliide sledi Martinu in zapre vrata spalnice za sabo.

Martin Lahko bi mislil, da je tvoji sestri uspelo pobegniti iz Sibirije in da se je vrnila sem.

Aliide Vsi vedo, da ti živiš tukaj in da sem jaz tvoja žena!

Martin Res je. Potem bi se pa lahko prišel maščevat. Sploh pa so se v Talinu pojavile govornice, da bi lahko bili rehabilitirani.

Aliide Kaj?

Martin Da bi jih rehabilitirali. Sovražnike ljudstva.

Aliide Kaj to pomeni?

Martin Da bi se lahko vrnili.

Aliide Ne spravljam me v smeh.

Martin Čisto resno mislim.

Aliide Kaj to pomeni? Ali to pomeni, da bi lahko prišli ... sem?

Martin To najbrž vseeno ne.

Aliide Nekaj moraš ukreniti.

Martin Eh, najverjetneje je že umrla. Njen pankrt pa tudi.

Aliide Vsi že niso umrli. Če se lahko vrnejo, to pomeni, da so še živi.

Martin V Talinu jim gotovo ne bodo pustili ostati.

Aliide Ja. To se pravi, da bodo prišli sem.

Martin Aliide, vsi ne morejo priti sem.

Tvoja sovražnica ljudstva se ne bo vrnila.

Ne bi si upala, tudi če bi bila še živa.

Aliide Ne smeš jim dovoliti, da se vrnejo!

Martin Pomiri se!

Aliide Obljubi mi. Poizvedel boš in poskrbel, da se ne bo vrnila sem. Obljubi mi! Nekomu boš ukazal, naj kaj naredi, karkoli! Ne sme se vrniti!

Martin Že prav, že prav. Aliide ... pravilno ravnaš. Opravljaš svoje delo in svojo dolžnost. Ravнала si, kot mora ravnati napredna, ozaveščena oseba. To cenimo. Sila, ki te žene, so čustva do svoje družbe, do svoje domovine. To je spoštovanja vredno. Vodi te pravi naravni razredni čut. Prav zaradi tega čuta sem se zaljubil vate.

Ko sem te prvič videl na partijski agitaciji, sem takoj vedel, da je to dekle nekaj posebnega. Takoj sem povprašal po tebi in dobil dosje s tvojo zgodovino, ampak tista strast, s katero si hotela izvedeti stvari, kako si spraševala in poslušala v nedogled, nazadnje si brala Lenina v rdečem kotičku, opazoval sem te in bilo je, kot bi gledal fotografijo ali sliko. Vse to me je prepričalo, da si iz pravega testa, da presežeš svoj rod ...

Aliide Vseeno mi je. Samo ne dovoli jim, da pridejo sem!

Martin Aliide. Poslušaj me. Zelo sem ponosen nate. Morala bi dobiti Stalinovo odlikovanje! Nič manj kot to. Nihče nima ob sebi tako praverne žene, kot si ti!

Aliide Pa ne, da si šel komu pravit o ... tistem.

Martin No ...

Aliide Jezik za zobe! Nikomur ne smeš govoriti o tem!

Martin Saj sem vendar lahko ponosen nate? Še nihče ni pričal tako neomajno in lepo kot ti! V Talinu bi ti morali postaviti kip na Trgu zmage!

Aliide Oprosti ... Bila sem iz sebe. Seveda si lahko ponosen. Jaz pa ... sem zato srečna.

Martin Moja pikica. Verjamem vate. Zaradi ljudi, kot sva midva, bo ta svet postal boljši in pravičnejši.

Aliide V redu, v redu. Ampak Martin, lepo te prosim, o tej zadevi se ne pogovarjaja več doma, ne govoriva o njej nikoli več.

Martin Draga, ta hiša je tako dobro zastražena, da nihče ne more čepeti pod oknom.

Aliide Saj vem. Ampak če bova o tem govorila doma, se zna zgoditi, da bova pomotoma govorila še kje drugje. Prosim te, Martin, nikoli več.

Martin Naj bo, naj bo, kar brez skrbi. Ne bova več govorila o tem.

Aliide In oni se ne smejo vrniti sem.

Martin Prav, prav, ne bodo se vrnili.

Aliide Martin, bodo dobili svoje dosjeje v vpogled, ko jih bodo spustili?

Martin Ne vem. Saj moja pikica najbrž noče, da jih tista ženska dobi? Sicer pa to sploh ni pomembno, ne skrbi, vsi so podpisali prisego molččnosti.

Aliide Kaj to pomeni?

Martin Da ne smejo govoriti o ničemer, kar je povezano z njihovimi zadevami. Gotovo bodo morali podpisati še kaj podobnega

glede svojega bivanja v taborišču. Ne bodo govorili, če nočejo nazaj tja.

Aliide V redu. Rada bi samo v miru spala.

In rada bi živila tako, da mi ne bi bilo treba nikoli videti Ingelinih in Lindinih rosnih oči – ne tukaj in ne kje drugje.

13.

1992, Aliidejina hiša

Paša in Lavrentij sta na vratih.

Paša Dober večer, gospa.

Aliide Dober večer. Spet vidva.

Paša Mislim, da se moramo pogovoriti.

Aliide Res?

Paša Samo nekaj trenutkov bo vzelo. Od policije sem. (*Pokaže svoje dokumente itd.*)

Aliide preučuje dokumente.

Aliide Veliko ponarejenih dokumentov kroži naokrog.

Paša Poslušajte. Nekaj pomembnega vam moram povedati. Razumem, da ste sumničavi, toda v vašem interesu je, da se pogovorite z nama. Ves svet išče žensko, o kateri sem govoril.

Aliide Res? Po radiu nisem nič slišala.

Paša To vam pravim zaradi vaše varnosti. Ta ženska, vaša sorodnica, je nevarna zločinka.

Aliide Nevarna?

Paša Nekaj groznih stvari je naredila.

Aliide Kako groznih?

Paša Zelo groznih. Nočete vedeti.

Aliide Seveda hočem. Pridete v moj dom in iščete neko tujko. Kot da bi imela jaz kaj s to zadevo!

Paša Zdaj ne govoriva o kakšni žeparki ali špekulantki, ta ženska je prava pošast. (*Pomolči.*) Vaša sorodnica, Zara Pekk, je umorila svojega ljubimca v postelji. Na izredno okruten način.

Aliide se zgrozi.

Paša Tako je. Pa tako nedolžna je videti.

Prikupna. (*Iz žepa potegne nov kupček fotografij in jih razprostre pred Aliide.*)

Lavrentij Lepe, modre oči.

Paša ga prebode s pogledom.

Lavrentij (*Aliide*) Njena nedolžnost je osupljiva. To je res.

Paša (*Lavrentiju*) *Zatknis'!* (Drži gobec!) (*Zašepeta.*)

Paša To je truplo. Prosim, premislite še enkrat ali ste že videli to žensko.

Aliide ne pogleda fotografij.

Paša Poglejte fotografije.

Aliide Trupla sem že videla, te punce pa še nikoli.

Paša Ljubimec je bil zelo navezan na dekle, pa je takole končal. Brez vsakega razloga. Kar na lepem je pograbila nož. Ubila ga je med spanjem. Nora je, tu ni kaj. Ko vas vas prvič obiskala, vam tega še nisem hotel povedati. Nisem hotel strašiti tako prijetne ženske, kot ste vi. Zdaj pa nimam izbire, ker te zmešanke nikjer ne najdemo. Morate nam pomagati. Samo pomislite, kaj bi vam lahko tu naredila. Saj stanujete sami, ne? V miru boste spali in sanjali sladke sanje, zbudili pa se boste, tik preden vam bo zabodla nož v prsi. Pomislite na to. Lahko se zgodi kadarkoli. Takrat, ko ne boste nič slutili in boste povsem nemočni.

Aliide skeptično pogleda najprej Pašo, potem Lavrentija.

Lavrentij V nevarnosti ste. Verjemite nama.

Aliide Prav. Poklicala vaju bom, če pride sem.

Paša Zara Pekk je v tej državi zagrešila umor in po naših podatkih tu nima drugih znanec. Seveda bo prišla k vam, k svoji dolgo izgubljeni sorodnici. Prepričana bo, da nič ne veste – po radiu in v časopisih o tem niso poročali –, zato bo prišla sem.

Aliide Imate pa bujno domišljijo. (*Se zasmeji.*)

Paša Ingel Pekk je še vedno očarljiva stara dama.

Aliide je pretresena/se prestraši in tega ne more skriti.

Paša Ja, tako je. Mi že vemo, kdo je kdo. Ampak ne bi zdaj o tem. Prepričan sem, da razumete resnost položaja. In resnost kaznivega dejanja te ženske. Pokličite me. Zaradi vas samih. Ne bo nam ušla. To vam obljubim.

Aliide pretresena obsedi na stolu. Paša gre do vrat, Lavrentij mu sledi. Na vratih se Paša ustavi.

Paša Zara Pekk je živila pri svoji babici, dokler ni šla delat na Zahod. Gotovo bo prišla sem. Na prizorišču zločina je pozabila svoj potni list in denar. Potrebuje nekoga, ki ji bo pomagal zastonj, zaupno in brez dokumentov. Nima druge možnosti kot vas.

Paša in Lavrentij odideta.

14.

1992, Aliidejina hiša

Potem ko nekaj trenutkov razmišlja, začne Aliide porivati omaro stran z vratc v klet. Na sredi se ustavi, spet razmišlja, okleva.

Zara Ne morem dihati!

Aliide Spodaj so odprtine za zrak.

Zara Nisem morilka! To ni res! Ne smete verjeti!

Aliide gleda fotografije Zare, ki jih je pustil Paša.

Zara Katere fotografije je imel?

Aliide Tvoje.

Zara Že, ampak katere?

Aliide Navadne.

Zara Ampak kaj je bilo na njih?

Aliide Ti, kaj pa. Zakaj te je strah, kaj je bilo na fotografijah?

Zara Prosim, spustite me ven.

Aliide Spodaj lahko tudi sediš. In se pretegneš.

Saj nisi v sobici za mučenje.

Zara Paša ni policaj! Pa tudi moj mož ni!

Ne verjemite ničesar, kar vam je rekel!

Zara začne brcati v vratca.

Aliide Na tvojem mestu bi se umirila.

Zara Odprite vratca!

Aliide Veš kaj, Zara. Odprtine za zrak se da tudi zamašiti.

Tišina. Aliide prestavi omaro z vratc v klet. Ko jih Zara odpre, se Aliide odmakne proč od nje in ko Zara pride v kuhinjo, ji Aliide pljune v obraz.

Aliide Ti lažniva kurbica!

Zara si obriše obraz. Aliide vzame palico ali ročaj metle in začne udrihati po Zarinem hrbtu. Ta pade na kolena.

Aliide Kurbin pankrt!

Zara poskuša vstati.

Aliide Glavo dol! Obraz na tla!

Zara odreveni. Aliide se nekoliko pomiri.

Aliide Kaj si prišla iskat sem? Resnico?

Te je Ingel poslala? Kaj?

Zara Ne.

Aliide Linda?

Zara Ne.

Aliide Kdo pa potem?

Zara Nihče. Kar znašla sem se tukaj.

Po naključju. Resno! Bila sem v Estoniji in sem se spomnila, da imam tu sorodnike. Babica mi je povedala ime vasi. Ko sem dojela, da imam tu sorodnike, sem pomislila, da je to dobra priložnost za pobeg, ker je v državi vsaj nekdo, ki bi mi lahko pomagal.

Aliide Ne verjamem.

Zara Če je pa res!

Aliide Haha! Kaj zdaj hoče tista baba? Bi rada zemljo? Gre za to? Bi rada prišla nazaj?

Zara Ne razumem.

Aliide Zdaj, ko je Estonija samostojna, bi se rada vrnila. Ni res? Rada bi prišla nazaj sem in rada bi zemljo. Slišala je za denacionalizacijo zemljišč, ne?

Zara Za kaj?

Aliide Za denacionalizacijo! Zemljo bodo vrnilo nekdanjim lastnikom.

Zara Je to res? (*Presenečeno dvigne glavo.*)

Aliide Glavo dol! (*S palico udari Zaro.*) Poslala te je, da preveriš, kakšno je stanje, ne?

Zara Ne!

Aliide Rada bi me spravila pred sodišče.

To bi rada. Zakaj bi sicer sploh prišla v Estonijo?

Zara Paša me je pripeljal sem. Iz Berlina. Ko je opazil, da znam estonsko.

Aliide In kaj potem? Zakaj bi morala priti ravno sem?

Zara Tu so estonske stranke.

Aliide Stranke? Aja, saj si res čisto navadna kurba, niti biznismenova lovača nisi. (*Bruhne v smeh.*) Kako perfektno! Potomka prelepe

Ingel je čisto navadna cipal! (*Se še naprej smeji.*) In morilka!

Zara Baraba je bil!

Aliide In zato si ga umorila?

Zara Morala sem ga!

Aliide A tako.

Zara Drugače ne bi mogla pobegniti!

Aliide Pa kaj še.

Zara Nisem imela izbire! To, kar je tista baraba delala puncam... To, kako je... Če bi videla, kako je... Vse so snemali. Vsako stranko. Moj obraz. Obraz stranke. Moje telo. Telo stranke. Vsak položaj, vsak krik in spermo, ki mi je špricala v oči. Tekla mi je iz nosnic, vtirali so mi jo v lase in vpili: Glejte, kako je Nataša potrebna. Rekli so, da bodo videe poslali k nam domov in mojemu fantu, vsem, če bom poskušala pobegniti. Zdaj so to gotovo že naredili. Ampak enostavno nisem mogla več zdržati, bila je napaka, grozna napaka, in zdaj so videe že poslali domov. In Saši. Tudi za Sašo vedo.

Aliide Kdo je Saša?

Zara Saša je bil moj fant. Ne bi smela ubiti tistega tipa. Zdaj se ne bom mogla nikoli vrniti domov, ker so poslali tiste videe in kdo ve kaj še vse...

Aliide Saše nikoli ne bi mogla pogledati v oči.

Zara Res je.

Aliide Linde pa tudi ne. In tudi Ingel ne.

Zara Res je.

Aliide odloži palico in se utrujeno sesede na stol.

Aliide Nikoli ne moreš vedeti, kdo od ljudi na cesti je že videl tvoj video.

Zara Po svetu krožijo, po Rusiji krožijo – tiste fotografije ima lahko kdorkoli. Kamorkoli bom šla, lahko vedno kdo – me lahko vedno kdo prepozna. Vsakič, ko me kak moški malo dlje pogleda, ne morem biti prepričana – mogoče me je prepoznal. Ali pa razmišlja, od kom mu je ta punca znana. In potem se spomni. In potem ve.

Aliide Ne bodo ti vedno povedali, tudi če te prepoznajo. Samo gledali te bodo in ti ne moreš nikoli vedeti, ali so te prepoznali. Ko boš imela otroke in bodo šli v šolo, bodo imeli njihovi sošolci očete, ki se jim boš zdela znana. In ti ne boš mogla vedeti. Včasih se bodo čemu smejali in pogledali proti tebi in ti ne boš mogla

vedeti, ali govorijo o tebi, ali govorijo o tem, kakšne prsi imaš in kakšne barve si. Za tvojim hrbtom bodo delali obscene kretnje in nazadnje bo enemu od fantov njegov oče povedal o tebi. Tvoj otrok bo potem vsak dan prišel k tebi in vprašal, kaj pomeni, da je mama kurba. Te moške boš srečevala vsak dan. Čisto vsak dan.

Zara Ti veš. (Šokirana.)

Aliide Jaz vem.

Zara začne jokati. Nekaj časa je pri miru, potem naenkrat skoči pokonci in še preden Aliide dojamе, kaj se dogaja, jo porine na tla in zgrabi metlo z dolgim ročajem v bližini štedilnika.

Zara Kako si lahko potem z mano tako govorila? Kaj? (Kroži okoli Aliide in jo drega z metlo.) In tudi to veš, kaj se je zgodilo z mamo, ali kaj? Ko je bila majhna, je še govorila, kot odrasla pa ne več. Ko je prišla v Sibirijo, je nehala govoriti. Nikoli je nisem slišala reči drugega kot ja, ja. Babica je rekla, da je kot otrok govorila. Vsi mislijo, da je mama mutasta, ampak ni. Samo nehala je govoriti. Če sem že tukaj, imam po mojem pravico od tebe slišati, zakaj. Kaj se je takrat zgodilo? Zakaj so nas poslali v Sibirijo? Zakaj nam niso pustili, da bi se vrnili?

Aliide Kako naj jaz to vem?

Zara Zakaj mama ne govori z mano? Povej mi!

Aliide Tvoja mama je bila čudna že takrat, ko se je rodila. Nora.

Zara Še enkrat to ponovi.

Aliide Nora.

Zara Sleci se.

Aliide se sključi in stisne skupaj.

Zara Sleci se!

Aliide Pojdi k vragu!

Zara Opa. Mogoče se v življenju res nisem veliko naučila, to pa vem, kako ljudem razvezati jezik. Veš kaj, Aliide, ne morem izgublјati časa za poslušanje tvojih čenč. In kot dobro veš, imam nekaj stvari že na vesti. Sleci se!

Aliide Nihče več me ne bo prisilil, da bi se slekla.

Zara Da ne? (Začne trgati oblačila z Aliide.)

Aliide se ji upira. Lončnica trešči na tla.

Aliide Rože...

Zari uspe na silo odpreti Aliidejino haljo, ki pade na tla. Aliide si z rokami prekrije prsi. Po brezizraznem obrazu ji začnejo polzeti solze. Zara jo zgrabi za obraz in jo stisne, stopi čisto do nje.

Zara Lahko te ubijem. To bom naredila počasi.

Še prej pa mi boš vse povedala.

Aliide Nisem bila jaz kriva. Za to, kar se je zgodilo tvoji mami.

Zara Kaj se ji je zgodilo?

Aliide Nikoli ti ne bom povedala.

Zara A poskusiva? (Odrine Aliide na tla in jo zbrca do vedra z umazano vodo.) Pij.

Aliide se upira.

Zara Pij! Je noter samo scalnica od danes ali tudi včerajšnja? Glavo noter! (Porine Aliidejino glavo v vedro in jo potegne ven.)

Aliide lovi sapo.

Aliide Takšna si kot oni!

Zara Kdo?

Aliide To so takrat naredili tudi tvoji mami.

Zara se zgrozi, spusti Aliide in se začne umikati.

Aliide Nikoli niso verjeli. Nič. Prvič so prišli ponoči in odpeljali Ingel, Lindo in mene na zaslišanje. Tvoj dedek, Hans, je spal spodaj v kleti.

Zara onemi.

Aliide Takrat Martina sploh še nisem srečala. Živela sem doma z Ingel, Lindo in Hansom. Očeta in mamo so že deportirali, Hans se je skrival v kleti. Zgradili smo mu krasno, novo klet, za katero ni nihče vedel. Na začetku je samo ponoči spal v kleti, ker smo vedeli, da vedno pridejo ponoči, čez dan je pomagal pri hišnih opravilih. Drugi, ki so se skrivali v gozdu ali kje drugje, so lahko delali tudi na polju, za hrano so pomagali ljudem na kmetiji in ker je bilo takrat veliko družin, katerih očetje so izginili, je vsak par rok prišel prav. Ingel sem rekla, da s Hansom ne smemo tvegati. Da bodo njihovi ukrepi postali strožji. In res so postali.

Uničevalni bataljoni so dobro opravili svoje delo. Zato je moral Hans nazadnje ves čas ostati v skrivališču. Veš, bil je v estonski vojski in ko je prišla rdeča armada, je takoj šel v gozd. Že pred tem je bil pripadnik narodne obrambe, zato ni imel nobenih možnosti, da bi preživel, moral se je skrivati. Hans se ni niti zbudil, ko so prišli po nas. Me nismo zganjale vika in krika, ker nismo hotele, da bi karkoli opazil. Pes nas je zbudil, še preden so sploh uspeli potrkati na vrata in me smo takoj vedele, kaj se bo zgodilo. Ko smo slišale trkanje, smo bile že nared v kuhinji. Že takoj prvič so nas odpeljali v občinsko hišo. Mene, Ingel in Lindo. Zraven je bil tudi fant iz naše vasi. Ni nas pogledal. Hodil je v isto šolo. S stropa kleti v občinski hiši sta viseli dve svetilki brez senčnikov. Vojak je jedel sendvič in pil žganje. Iz kozarca. Potem se je useknil v rokav, kot je Rusom v navadi. Ponudil je tudi nama. Nisva vzeli.

Vojak/Paša (le glas) Vemo, da vesta, kje je Hans Pekk.

Aliide Nekdo naj bi videl Hansa v gozdu. Nekdo od zaslišanih je trdil, da je bil Hans z njim v isti skupini in da so se skrivali v istem strelskem jarku. Rekli so nam, da bomo lahko šle takoj domov, če poveva, kje je Hans.

Vojak/Lavrentij (le glas) Kako ljubko hčerko imate.

Aliide Rekli sva, da o Hansu ničesar ne veva. Da ga nisva videli po tistem, ko je odšel na fronto.

Vojak/Lavrentij (le glas) Kako je ime hčerki?

Aliide Rekla sem, da so nama prinesli dokumente iz Hansovega žepa in da je tista oseba videla, da je bil Hans ustreljen.

Vojak/Paša (le glas) Punčka je videti že kot ženska.

Aliide A nama niso verjeli. Ingel je postala živčna. To sem začutila, čeprav je stala ponosno in vzravnano. En vojak je kar naprej korakal za najinim hrbtom. Korakal je in korakal, nekdo drug je hodil po hodniku. Glasovi njihovih škornjev...

Vojak/Lavrentij (le glas) Kako lušno ime ima tako lušna punčka.

Aliide Linda je imela šele deset let.

Vojak/Paša (le glas) Kmalu bomo tudi njej postavili ista vprašanja.

Aliide Bili sva tiho. Potem je prišel noter

še en moški. Tisti moški, ki naju je zasliševal, je rekel, da naj dobro gledava, ker se bo ta moški kmalu pogovarjali s hčerko.

Vojak/Paša (le glas) Pogovori se z Lindo.

Ampak je zabita, nič ne bo povedala. Ne zapravljaj časa. Odvij stropno svetilko, pazi, da se ne opečeš, in jo porini v punco. Ali pa ne. Pripelji jo sem. Spusti svetilko, tisti kabel, tako, da bo dosegel to mizo. Dajmo punco najprej na mizo in šele potem. Potem boš zarinil svetilko tja, kamor spada.

Aliide Tisti moški je ravno prej nekaj del, še vedno je žvečil. Roke in ustnice so se mu mastno svetile.

Zvok odpirajočih vrat. Zvoki, kako pripeljejo dekle. Zvoki prestavljanja mize.

Vojak/Paša (le glas) Punco na mizo! Kiklo gor!

Aliide Linda je bila tako tiha, njegove oči...

Vojak/Paša (le glas) Noge narazen. Držita jo!

Aliide Ingel je cvilila v kotu.

Vojak/Paša (le glas) Ej, pusti jo. Bo Aliide Tamm opravila. Privedita jo k mizi.

Aliide Nič nisimo povedale, nič nismo povedale.

Vojak/Paša (le glas) Vzemi svetilko. Prisilita jo, da vzame svetilko!

Aliide Nič nisimo povedale nič nisimo povedale.

Vojak/Paša (le glas) Vzemi svetilko, cipa!

Aliide To se je zgodilo.

Zara O moj bog, o moj bog. (Se naenkrat spomni na Hansa.) In dedek? Kaj je bilo z njim?

Babica mi ni nikoli povedala.

Aliide Tam spodaj je. (Pokaže proti kletni sobici).

Zara Kaj?

Aliide Pod podom. Hans je do konca ostal v skrivališču. Nekega dne ga je infarkt. In to je to.

Zara Dedek je ostal spodaj, pod podom?

Aliide Kam drugam pa naj bi dala truplo?

In kako bi ga pojasnila, če bi me kdo videl?

Ali če bi ga našli?

Zara So bile te rože za dedka?

Nekdo močno potrka na vrata. Zara se prestraši.

Aliide Daj stran to metlo. Še vedno te lahko rešim.

Nekdo trka.

Aliide Bi rada, da te rešim, ali ne?

Zara Najprej mi povej do konca.

Aliide Ni več kaj povedati. Spoznala sem Martina in se rešila, ker sem se poročila z njim. Ingel in Lindo so odpeljali, nič nisem mogla glede tega. Bili sta družinski članici sovražnika ljudstva.

Zara Zakaj pa si prej rekla, da je kradla žito?

Aliide si začne zapenjati gumbe na halji in si okoli glave povezne šal, da bi skrila mokre lase.

Aliide Nekaj sem pač morala reči. Nisi vedela za Hansa.

Razbijanje po vratih.

Zara Ne morem iti tja... (Pokaže na kletno sobico.)

Aliide Pojdi v zadnjo sobo in če bodo šli tja, skoči skozi okno.

Zara Opazili bodo, da je okno odprto in...

Aliide Bom že jaz poskrbela za njih! (Porine Zaro proti zadnji sobi.)

Zara Samo malo! Kaj hočejo fantje, ki vam hodijo nagajat in mečejo kamenčke v okna?

Aliide To je zaradi Martina. Izdajal je ljudi, oziroma sploh ne vem, kaj je delal, nisem hotela vedeti. Pojdi že!

Zara se zapodi proti sobici.

15.

1953, Aliidejina hiša

Aliide in Martin prideta domov. Prižgeta luči.

Martin Tu v bližini so se včeraj borili. Banditi in čekisti. Dober izplen.

Aliide Tudi kdo iz vas?

Martin Ne da bi vedel. Nihče ni preživel. Počasi bodo ti gozdovi očiščeni!

Aliide na tleh opazi kri, dotakne se je s prstom in ugotovi, da je sveža, zgrozi se in jo z nečim prekrije. Martinu hitro nalije kozarček žganja in mu ga pomoli.

Martin Prav tega sem si želel. (Si zlije žganje po grlu.) Poslušaj, Aliide.

Aliide mu nalije še en kozarček žganja, vanj vmeša prašek iz papirnatega zvitka, preveri, da se je prašek raztopil in mu ponudi pijačo. Mešanica uspavala in žganja začne kmalu delovati, to se vidi po Martinovem nerazločnem govoru in okornih kretnjah. Ko je Martin že dovolj zmeden, ga Aliide začne porivati proti spalnici.

Martin Nikoli me nisi vprašala, zakaj me niso sprejeli v partijski komite v Talinu, čeprav sem imel tako visokoleteče načrte, ko sva se spoznala. Čas je mineval in ti si bila navdušena nad to podrtijo kot otrok, čeprav sem ti obljubljal bleščečo prihodnost. Sicer pa sem res imel odlične možnosti, moja zgodovina je bila krasna. Ampak takrat so Konstantina – saj se spomniš Konstantina, ne? Njega so vedno vzeli na mesto, ki je bilo obljubljeno meni. Nisem te hotel obremenjevati s temi stvarmi, nisem te hotel razočarati.

Aliide Kaj ima Konstantin z vsem tem?

Martin O meni je govoril laži. Grozne laži. In nekateri so mu verjeli. Zato nisem dobil dobrih služb in še najboljše je bilo, da sem ostal tukaj, neviden, na podeželju, v skritem kotičku naše domovine.

Aliide Kakšne laži?

Martin Moral sem prebegniti na Finsko, ko so ostale pobili ali zaprli takrat v 20. letih, vrnil pa sem se lahko šele takrat, ko je bila tukaj rdeča armada. Zato Konstantin trdi, da nisem vreden zaupanja. Takšne stvari. S tisto zasedo občinske hiše bi se stvari lahko spremenile. Ampak kar je bilo, je bilo. Če bi Stalin vedel, do takšnih nesporazumov ne bi prišlo. Pisal sem mu glede te zadeve, kar naprej sem mu pisal, stokrat, ampak kaj hočemo – pisem ni dobil. Kakšno pravičnost pa naj pričakujem zdaj, ko je umrl? Kako naj pričakujem, da bodo nesporazumi odpravljene, če pa je mož pravičnosti umrl? Ampak jaz ne bom izdal partije, z delom bom nadaljeval v njenem imenu, do svojega zadnjega diha, ker to zdaj najbolj potrebujemo, ko je Stalin...

Ko ga spravi do spalnice, Aliide Martina posluša na vratih.

Aliide Dragil! Si še buden?

Martin ne odgovori. Aliide zapre vrata in porine stol pred njih.

Aliide Je kdo tu? (Prisluškuje.)

Hans (iz skrivališča) Liide...

Aliide gre do kredence, Hans se skriva med kredenco in steno, za kanglami za mleko in košarami.

Aliide Hans! (Začne odstranjevati stvari, ki se nahajajo pred Hansom, in ga vleče na plano.) Kaj se je zgodilo? Hans?

Hans Liide...

Aliide mu odpre plašč, zagleda rano.

Aliide Kako si neumen, neumen, neumen. V gozd si šel, kajne? Namesto v Talin.

Hans Moral sem.

Aliide Obljubil si!

Hans Res ni šlo drugače.

Aliide stopi v akcijo: gre po žganje in razkuži rano.

Aliide So te prijeli?

Hans Ne.

Aliide Gotovo?

Hans Niso me, verjemi mi. Zaseda je bila popolna. Obkolili so nas. Bil sem zadet, a sem uspel pobegniti.

Aliide Je še komu uspelo pobegniti? Ali so vse ujeli?

Hans Ne vem.

Aliide Si v gozdu s kom govoril o meni?

Hans Ne.

Aliide V gozdu je vse polno agentov NKVD. Vem, Martin mi je povedal. Imajo zastrupljeno žganje. Mogoče si govoril, ne da bi se zavedal.

Hans Z nikomer nisem pil žganja.

Aliide Hans, sem ne morem pripeljati zdravniaka. (Zajoče.)

Hans Saj ne rabim nobenega zdravnika. Me boš že ti oskrbela. Površinska rana. Mala reč. (Izgubi zavest.)

Aliide Neumnež. (Gre poslušat k vratom od spalnice, ali se je Martin zbudil. Začne prekuhavati škarje in nože, izbrska povoje. Nenadoma se nečesa domisli.) Lagal si mi! K vragu z vsem, lagal si mi! Ti, od vseh ljudi! Ti bi moral biti tisti, ki nikoli ne laže. Nisi si želel prihodnosti z mano, ves čas si mislil samo na Ingel, lagal si! (Vpije na nezavestnega Hansa, razmeče škarje

in povoje po kuhinji.) Veš kaj, Hans, najdražji, moj naj najdražji, ne morem več. Ne morem se iti več, če ti ne... (Gre do Hansa in vzame njegovo glavo v naročje, boža ga po laseh.) Preden nadaljujemo, ti moram nekaj povedati. Zdaj ti lahko povem. Šele zdaj, oh, Hans... (Odloži Hansovo glavo na tla, gre prisluškovat k vratom od spalnice, se vrne k Hansu, spet vzame njegovo glavo v naročje in ga boža, medtem ko govori.) Hans, moj dragi, moj naj najdražji. Tiste noči, ko so nas odvedli na zaslisanje in si bil ti v kleti, in smo se zjutraj vrnile, veš, po tisti noči se je vse spremenilo. Pa to ni bilo zaradi vojne, ni bilo odvisno od tega, čigava zastava je vihrala na stolpu Pikk Hermann v Talinu: od rdečih ali estonska ali nemška. Od tiste noči dalje smo vedele, da Roosevelta ne bo. Da ne bo nikogar. Da se lahko noči v kleti občinske hiše dogajajo v neskončnost. Ti si še vedno verjel in še danes verjameš, a nisi preživel ene same noči v kleti občinske hiše. Verjemi do konca. To naj bo moje darilo tebi. Po tisti noči Ingel in deklet nisem mogla več gledati v oči. Pa tudi skoraj nikogar drugega. Vedela sem, da ne bi prenesla niti ene takšne noči več. Zato sem ju morala poslati stran. Nisem imela izbire, Hans. Moraš me razumeti. Nisem ju mogla več prenašati, ne po tistem. Sram – morala sem zagotoviti, da se kaj takšnega nikoli ne bo zgodilo meni. Zato sem se morala rešiti Ingel in se poročiti z Martinom. Ko sva se z Martinom registrirala na magistratu, sem bila olajšana. Moji koraki so bili lažji, ko sem stopila z magistrata. Moj hrbet je bil bolj vzravan kot ob prihodu, saj sem Martina držala pod roko, odhajala sem kot njegova žena. Postala sem takšna kot vse druge, običajne ženske. Običajne ženske se poročijo in imajo otroke. Bila sem ena izmed njih. In hkrati sem lahko obdržala tebe, Hans, joj, Hans, ne moreš si niti predstavljati. Po tisti eni noči sem na ulici prepoznala ženske, za katere sem zavohala, da se jim je zgodilo nekaj podobnega. Ob vsaki tresočni roki sem pomislila: Tudi ti? Vsakič, ko se je kakšna zdrznila zaradi vpitja ruskega vojaka, in vsakič, ko se je stresla zaradi korakanja škornjev. Tudi ti? Vsaka, ki si ni mogla kaj, da ne bi prečkala ceste, ko so ji nasproti prihajali miličniki ali vojaki. Vsaka, ki ni mogla gledati v oči. Pozorno

sem spremljala vse njihove kretnje in če sem se znašla v istem prostoru s takšno žensko, sem se poskušala držati čim bolj stran od nje. Da ne bi kdo opazil podobnosti v najinem obnašanju. Da ne bi ponavljali kretenj druga druge in da se ne bi najino nervozno obnašanje podvojilo, ko bi stali skupaj in trzali z rokami na isti način. Na družabnih večerih kolhoza sem se jih izogibala, ker bi lahko kadarkoli prišel kateri od tistih moških. In morda bi bil isti kot od druge, meni podobne ženske. Potem si ne bi mogli pomagati in bi obe poškilili v isto smer – tja, od koder je prišel moški. Ne bi si mogli pomagati, da ne bi istočasno trznili, če bi slišali poznan glas. Ne bi si mogli kaj, da se nama ne bi pijača polila, če bi vstopil eden od tistih moških. Tako bi se razkrili. Nekomu bi se posvetilo. Kdo od tistih moških bi se spomnil, da je bila Aliide res ena od žensk, ki so bile takrat v kleti občinske hiše. Da je bila Aliide ena izmed njih. Zato sem se jih morala izogibati. Si lahko predstavljáš, kako je to? Katerikoli od tistih moških bi mi lahko prišel nasproti v vasi, kadarkoli! Morala sem doseči, da sem bila v Martinovih očeh vredna zaupanja, ker je poznal mojo zgodovino – potreboval je jamstvo, tega pa sem dobila z Ingel. Zato mi je Martin pokazal sezname z imeni že veliko prej, preden se je karkoli zgodilo, rekel je, da bo baba sovražnika ljudstva odšla in njen pankrt tudi. Povedal mi je, ker je hotel preveriti, če sem vredna zaupanja. Če Ingel in Linde tiste noči ne bi bilo doma, bi bilo to zato, ker bi jima jaz povedala in jima naročila, naj pobegneta – Martin se je tega zavedal. Če bi to naredila, bi bilo tudi po meni. Zato sem Martinu rekla: Še dobro, da sovražnica ljudstva odhaja. Bila sem tudi olajšana, ker mi ju potem ne bi bilo treba več gledati, nisem več prenesla pogleda nanju, nikakor. Martin mi je zagotovil, da je bil on edina možnost za mojo varnost. Potem pa je hotel še eno zagotovilo. Hotel je, da s svojim imenom, s svojim lastnim podpisom, potrdim, da je Ingel res delovala proti domovini. In jaz sem podpisala. Prisegla sem, da je bila privrženka Republike Estonije in da je imela estonsko zastavo v predalu svoje nočne omarice. Seveda sem bila pripravljena priseči karkoli že ob najmanjšem obetu,

da se nikoli več ne bo zgodilo tisto, kar se je. Bila sem pripravljena obljubiti karkoli: moj nos je neprestano iskal nekaj, kar bi dišalo po zanesljivosti, glava se je priklonila pred vsakim, ki je govoril dovolj prepričljivo, pokimala sem vsem, ki so obljubljali nekaj z obetom gotovosti. Res je bilo lahko karkoli: rdeča zastava, za katero so dovolj prepričljivo trdili, da je ne bo nikoli več nihče spustil, ali letak, na katerem so delavskemu razredu obljubljali zmago, glas po radiu, ki je pridigal isto, sprevod, v katerem je korakalo na tisoče oseb zmagooslavnih izrazov, med njimi sem tik ob Martinu korakala tudi sama... Martin mi je zagotovil, da se bo ta oblast oddržala. In da bodo vse, kar ni v skladu z njo, do neprepoznavnosti uničili raztrgali ustrelili pohabili. Zato je vse obljube tovarišu Stalinu treba držati, Martin jih hoče držati zato, da ga ne bi razočaral, jaz pa zato, ker vem, kaj sledi zdajji Stalinu. Imela sem in še vedno imam samo eno možnost. Da sem se združila s tistim, ki je prišel in si podredil Estonijo, ki je prišel in si podredil estonske ženske, ki je prišel in ubil napačne, estonske oplojevalce in jih nadomestil s svojim rdečim žilastim kurcem in s svojimi škornji. Če se združiš s tistim, ki vlada, potem si varen. In nikoli več ne boš prebil noči v kleti občinske hiše. Razumeti moraš, Hans, da nisem imela izbire. Tako je to bilo. Hans, saj vem, da me razumeš. Tako. Zdjaj sem ti vse povedala. (*Poljubi Hansa, vstane in ga začne vleči proti kletni sobici.*) Pa tudi zdaj nimam izbire, Hans. Žal mi je. Nič ne boš opazil. Pokrila te bom z odejami, da te ne bo zeblo. Čisto nič ne boš opazil. Ne boš se zbudil, preden – odmerek je bil dovolj močan. Potem pa ti bo zmanjkalo kisika. Zadelala bom odprtine za zrak, kisika bo na lepem zmanjkalo. Nič ne boš opazil. Gotovo me razumeš, ne morem te kar spustiti od tod, če se ne ravnaš po mojih načrtih, prijeli bi te in ubili. Še prej pa bi jim lahko povedal, kje si bil vsa ta leta, pri komu si se skrival. Razumeti moraš, Hans, moj najdražji, da ti ta svet ne dovolj živet. Nič ne morem zoper to. Najbolje bo tako, kajne. (*Odvleče Hansa v kletno sobico, odnese dol še odeje, zadelala odprtine za zrak, zapre vratca in jih zalepi.*) Zakaj nisi naredil tako, kot sva se dogovorila? Zakaj si mi lagal?

16.

1992, Aliidejina hiša

Paša je dobre volje, stoji pred vhodom v Aliidejino hišo in si požvižgava. Vrata so odprta. Lavrentij stoji ob avtomobilu in kadi.

Paša Starka nama je pripravila večerjo. Rada bi, da ostaneva in pojeva z njo. Bajе bi rada družbo.

Lavrentij Cipice ni tukaj. Po mojem je v Talinu in služni denar. Mogoče poskuša kupiti potni list. Mislim, da bi se morala vrniti v Talin in še enkrat vse prečesati. Če je ne najdeva, je pač ne najdeva, bova šla domov in ti boš ostalim rekel, naj nadaljujejo in da jim bova pošteno plačala, ko jo najdejo. Ali pa ubijva kakšno drugo in vsem reciva, da sva njo. Kot sva že kdaj naredila.

Paša In ji odreževa glavo, ali kaj?

Lavrentij Ja, na primer. Lastnoročno bi rad iz nje naredil svarilni zgled, ampak ves čas izgubljaš denar, ker ne moreš paziti na biznis. To je slabo za posel. Pa pomisli še na svoj ugled. Za neko kurbico tekaš gor in dol po svetu.

Paša Ej, ta ženska točno ve, kje je!

Lavrentij Kako veš? Samo denar hoče! Najbrž bi nama že prej povedala, če bi vedela!

Paša Ni si nama upala povedati, ampak zdaj ve, da je punca morilka!

Lavrentij Ti pa res vse verjameš. Mogoče je šele zdaj dojela, kako obsedeno loviš tisto kurbico. Mogoče je šele zdaj dojela, da ti prinaša denar!

Aliide pride na vrata poslušat.

Paša A si me ti sploh slišal? Zadevo imava v žepu! Še malo in jo bova ujela! Starka jo bo privabila sem, potem bo najina.

Lavrentij Res sem sit tega.

Paša Ej, to je za mojo državo. Ali za tvojo.

Pomisli na to. Ne moremo kar dovoliti kurbicam, da bi se preganjale naokrog, kakor jih prime. Gozd od tele starke pa zgleda precej v redu, si opazil?

Lavrentij ustrelji Pašo. Ta se zgrudi na dvorišču. Lavrentij opazi Aliide.

Lavrentij Gnoj. (*Pokima proti Paši.*)

Aliide (*pokima*) Gnoj. (*Pomolči.*) Ali ste morebiti namenjeni v Talin, dobri oficir?

Lavrentij se zdrzne.

Aliide Oficirja vedno prepoznaš po držji.

Lavrentij se vzravna.

Aliide Sestrina vnukinja je pri meni na obisku in rabi prevoz do Talina. Bi lahko mogoče šla z vami, oficir?

Lavrentij skrije pištolo.

Lavrentij Sovoznikov sedež je še prost.

Aliide Krasno! Zارا! Pridi sem! Dobila si prevoz.

Zara se prikrade k Aliide, ostane za njenim hrbtom.

Aliide To je Zara, sestrina vnukinja, vi pa ste...?

Lavrentij Lavrentij Aleksandrovič. Spominja me na ženo, ko je bila mlada. Iste modre oči ima.

Aliide Res, oficir?

Lavrentij Mogoče še bolj modre. Najbolje bo, da se odpraviva na pot, preden se znoči. (*Gre do avta in Zari odpre sprednja vrata.*)

Zara zgrabi Aliide za nadlaket. Ta iz žepa potegne stekleničko in jo skrivaj izroči Zari, ki jo začudeno gleda.

Aliide Nikoli se ne ve. Zelo močen je. Sama ne vzemi več kot kapljice ali dveh.

Zara Ne morem –

Aliide Spoznam se na te zadeve. Vem, česa vsega je sposoben zaljubljen človek.

Aliide Zaro odriava proti avtu. Njun prijem popusti, Zara se usede v avto.

Aliide Počistila bom dvorišče. Srečno pot!

Avto odpelje.

17.

1992, Aliidejina hiša

Aliide poliva bencin po kuhinji in zvleče Paševo truplo vanjo. Postavi Hansove rože na svoje mesto.

Aliide Draga Ingel!

Ko boš dobila to pismo, od naše hiše ne bo ostalo nič več. Ognjeni zublji bodo požrli vse. Zemlja pa bo ostala. Mogoče ti je že prišlo na ušesa, da je denacionalizacija zemljišč v polnem teku in da bodo zemljo vrnili njenim lastnikom. Zdaj, ko me ni več, zemlja pripada tebi. Samo pridi sem, s sabo vzemi Lindo, in bosta vse uredili. Notar bo pripravil potrebne dokumente. Ima tudi telefonsko številko moje hčerke Talvi. Pokličita jo. V kleti na dvorišču je jesenska bera: marmelade, vloženo sadje in zelenjava in sokovi. Naredila sem jih po naših starih receptih.

Tvoja sestra, Aliide

Aliide vzame v roke škatlico od vžigalic, prižge vžigalico in jo upihne. To ponovi nekajkrat, dokler ni prepričana.

Luč zgolj na Aliide.

Konec.

Damjan M. Trbovc, Živa Selan, Rastko Krošl

Živa Selan

Živa Selan, Maša Grošelj

PRVIČ V GLEDALIŠČU CELJE

JULIJA POTRČ ŠAVLI

prevajalka

Rojena leta 1979. Diplomirala je iz angleškega jezika in primerjalne književnosti, magistrirala je na smeri Ameriške študije, oboje na Univerzi v Ljubljani. Je prevajalka iz finščine, angleščine in estonščine. Prevaja prozna in dramska dela, poezijo, otroško in mladinsko književnost. Iz finščine je prevedla avtorje, kot so Sofi Oksanen (romana *Ko golobice umolknejo* in *Stalinove krave*), Kari Hotakainen, Leena Krohn in Tommi Kinnunen, iz angleščine pa denimo Jacka Kerouaca, Johna Bartha (soprevod), Etgarja Kereta in Janet Frame. Leta 2017 je za festival Borštnikovo srečanje prevedla sodobni finski drami Kristiana Smedsa in Pipse Lonka. Leta 2010 je prejela nagrado Radojke Vrančič

za najboljšo mlado književno prevajalko. Med letoma 2009 in 2014 je poučevala finski jezik na filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, od leta 2014 je članica upravnega odbora Društva slovenskih književnih prevajalcev.

JARI JUUTINEN

režiser in dramatik

Rojen leta 1959 na Finskem. Študiral je književnost na univerzi v Ouluju in režijo na Finski gledališki akademiji v Helsinkih. Delal je kot dramaturg v Mestnih gledališčih Oulu in Lahti, kot umetniški direktor in ustanovitelj gledališča Vanha

Juko v Lahtiju in Mestnega gledališča Lappeenranta. Leta 2015 je ustanovil skupino sadsongskomplex:fi, ki jo tudi umetniško vodi. Je večkratni dobitnik umetniških stipendij, ki jih izjemnim posameznikom podeljuje finska država.

Veliko je režiral na Finskem, zadnja leta pa se vse bolj uveljavlja v tujini. Uprizoritev *Sad Songs from the Heart of Europe* avtorja Kristiana Smedsa je v njegovi režiji in produkciji sadsongskomplex:fi gostovala na uglednih festivalih v Rusiji, Estoniji, Litvi, Belgiji, Franciji (Avignonski festival), Belorusiji in tudi na Festivalu Borštnikovo srečanje (2017). V lanskem letu je uspešno zrežiral *Utvo* A. P. Čehova v Gledališču Gribojedova v Tbilisiju v Gruziji.

TEEMU NURMELIN

scenograf, oblikovalec svetlobe in videa

Rojen leta 1971 v Helsinkih na Finskem. Velja za enega vodilnih finskih oblikovalcev svetlobe in ima tudi bogate mednarodne izkušnje. Ustvarja po vseh

finskih gledališčih, zelo veliko v Finskem narodnem gledališču, mednarodno pa se je uveljavil tudi v gledališčih, kot so: Von Krahl v Talinu, Kammerspiele v Münchnu, Volksbühne v Berlinu, Gribojedov v Tbilisiju, v operi v Göteborgu, v Akademskem dramskem teatru v Novgorodu, v gledališču Baltiski dom v Sankt Peterburgu, na edinburškem Fringe festivalu, na festivalu OFF v Avignonu itd.

Leta 2013 je na BeFestivalu v Birminghamu prejel prvo nagrado in nagrado publike, leta 2014 pa največjo finsko nacionalno nagrado *žarek svetlobe*.

TINJA SALMI

kostumografka

Rojena leta 1989 v Helsinkih na Finskem. Leta 2019 je magistrirala iz scenografije na Univerzi Aalto v Espou. Od leta 2015 je sodelovala kot kostumografka, scenografka in oblikovalka videa pri uprizoritvah v Mestnem gledališču Helsinki, Mestnem gledališču Jyväskylä, gledališču Riihimäki in Mestnem gledališču Lappeenranta.

VILLE MATTI JUHANI HYVÖNEN

avtor glasbe in zvoka, oblikovalec videa

Rojen leta 1976 v kraju Kajaani na severnem Finskem. Je avdiovizualni oblikovalec, producent, snemalec in direktor fotografije. Dela na področju filma, gledališča, multimedije in instalacij. Veliko je dejaven pri filmu in kot scenograf pri uprizoritvah režiserja Kristiana Smedsa. Leta 2008 je prejel nagrado »Säde« za svoje pionirsko oblikovanje videa pri uprizoritvi *Neznani vojak* Kristiana Smedsa v Finskem narodnem gledališču v Helsinkih. Predstavo si je ogledalo več kot 20.000 gledalcev.

Ministrstvo za kulturo Republike Finske mu je doslej dodelilo dve letni delovni štipendiji za delovanje na področju videa in zvoka.

Je eden od ustanoviteljev transdisciplinarne platforme Pixéalache

za umetnost, oblikovanje, raziskovanje in aktivizem. Platforma je leta 2012 prejela finsko državno nagrado za umetnost. Hyvönen je zvočno in vizualno oblikoval finski paviljon (arhitekturni Atelje Sotamaa) na razstavi World Expo v Astani 2017, ki je prejel zlato odličje Expa.

Živa Selan, Luka Bokšan

64

GLEDALIŠČE CELJE

65

OČIŠČENJE

NOVI ČLAN GLEDALIŠČA CELJE

LUKA BOKŠAN

igralec

Rojen leta 1991 v Celju. Po končani Gimnaziji Celje – Center je najprej študiral biologijo, potem pa leta 2016 opravil sprejemne izpite na AGRFT, kjer obiskuje 4. letnik dramske igre pod mentorstvom profesorjev Matjaža Zupančiča in Matjaža Tribušona. Z akademijsko produkcijo *Otroci na oblasti* (r. Luka Marcen) so se uvrstili na dve mednarodni tekmovanji – 14. FIST festival v Beogradu in 10. ITSELF festival v Varšavi – in na prvem prejeli nagrado grand prix za najboljšo uprizoritev v celoti. Zanj so dobili tudi študentsko Prešernovo nagrado Univerze v Ljubljani.

Ob študiju igra še v predstavah *Odilo. Zatemnitev. Oratorij* (r. Dragan Živadinov, SMG in Kino Šiška), *V imenu matere* (r. Ivica Buljan, SNG Drama Ljubljana) in *Gospa z morja* (r. Tin Grabnar, SNG Drama Ljubljana) ter v avtorskem performansu *Dramatikaromantika* (r. Sanja Nešković Peršin). Nastopil je tudi v več projektih gledališča Hiše kulture Celje, nazadnje v *Zgodbi o vojaku* (r. Lea Kukovičič). V vlogi Hansa prvič nastopa na odru Gledališča Celje.

Lev Nikolajevič Tolstoj OBLAST TEME

ali *Samo s krempeljčkom se ujame, pa je ptička cela v pasti*
Власть тьмы, или Коготок увяз, всей птичке пропасть

Mislec, pisatelj, politik in publicist grof Lev Nikolajevič Tolstoj (1828–1910) je pri dvainosemdesetih zapustil

ženo Sofijo
drama v petih dejanjih Andrejevno,
prevajalka s katero je pre-
Tatjana Stanič živel osemin-
režiserka štirideset let
Maša Pelko in mu je rodila
premiera maja 2020 trinajst otrok,
se odpovedal

življenju plemiča in zadnjih sedem dni svojega življenja preživel na zakotni železniški postaji Astapovo, kjer je umrl za pljučnico.

Tolstoj je bil mojster realizma in eden največjih svetovnih romanopiscev, najbolj znan po romanih *Vojna in mir* in *Ana Karenina*. Svoj socialno-moralistični nauk – tolstojanstvo je poskušal uresničiti s preprostim kmečkim življenjem in delom. V zadnjih treh desetletjih svojega življenja je veljal za moralnega in verskega učitelja ter je s svojo doktrino neobstoja zla pomembno vplival na Gandhija.

Drama *Oblast teme ali Samo s krempeljčkom se ujame, pa je ptička cela v pasti* je Tolstoj napisal leta 1886, v obdobju, ko je pisal filozofsko-religiozne spise, v katerih je opisoval tolstojanstvo. Drama je bila v Rusiji prepovedana do leta 1902, kljub temu

pa je v tem času doživela številne neuradne uprizoritve. Ruski gledališki režiser Konstantin Sergejevič Stanislavski je želel dramo uprizoriti leta 1895 in je Tolstoja prepričal, da je po njegovih navodilih na novo napisal četrto dejanje, kljub temu pa do uprizoritve ni prišlo. Stanislavski je dramo uprizoril leta 1902 v Moskvi in nastopil v vlogi starega hlapca Mitriča.

Hlapec Nikita je mlad in neodgovoren, rad ima ženske. Zapelje in zapusti mlado siroto Marinko in se zaplete z gospodarjevo ženo Anisjo. Anisja s pomočjo Nikitove mame Matrjone, ki bi za sina naredila vse, umori svojega moža Pjotra in se poroči z Nikitom. Ko Nikita izve za Anisjin zločin, se mu žena zagabi. Zapelje pastorko Akulino, ki zanosi. Akulina rodi otroka, Anisja pa prisili Nikita v nov zločin.

Oblast teme je pretresljiva upodobitev revščine in neizobraženosti ruskega kmeta, je strašljiva in pretresljiva slika ruske družbe konca 19. stoletja. Drama v ospredje postavlja vprašanje oblasti zla v življenju posameznika. Kako se zlo, ki ga stori en človek, razraste in vpliva na življenje mnogih drugih. Tragičnost življenja kmetov ni posledica prirojenega zla, temveč »oblasti teme«, ki prežema njihova življenja od rojstva do smrti.

29. DNEVI KOMEDIJE

VPIS ABONMAJEV 26.–29. 2.

PRODAJA ZA IZVEN 2.–22. 3.

GLEDALIŠČE CELJE

11.–22. 3. 2020 dnevikomedije.si

11.
3.

MARSHALL BRICKMAN, RICK ELICE, ANDREW LIPPA

Addamsovi

MESTNO GLEDALIŠČE LJUBLJANSKO

12.
3.

IZA STREHAR

Vsak glas šteje

SLOVENSKO LJUDSKO GLEDALIŠČE CELJE

13.
3.

TAMARA DAMJANOVIČ PO MOTIVIH FILMA

Popolni tujci

DRAMA SNG MARIBOR

14.
3.

PETR ZELENKA

Odhodi vlakov

MESTNO GLEDALIŠČE LJUBLJANSKO

15.
3.

ANDREJ ROZMAN ROZA

Obuti maček

SLOVENSKO MLADINSKO GLEDALIŠČE, GLEDALIŠČE KOPER

18.
3.

IZTOK MLAJAR

Tutošomato

SNG NOVA GORICA, GLEDALIŠČE KOPER

19.
3.

HEINRICH VON KLEIST

Razbiti vrč

SNG DRAMA LJUBLJANA

21.
3.

PO MOTIVIH LIV STRÖMQUIST

Živela vulva!

ZAVOD IMAGINARNI, MINI TEATER

22.
3.

TANJA RIBIČ, ROK VILČNIK

Tako ti je, mala

ORANGEL D. O. O.

Sofi Oksanen

PURGE

Puhdistus

Tragedy

First Slovenian production

Opening night

21 February 2020

Co-producer

The production was supported by the
Finnish Ministry of Education and Culture.

Translator

JULIJA POTRČ ŠAVLI

Director

JARI JUUTINEN

Dramaturg

ALJA PREDAN

Set Designer

TEEMU NURMELIN

Costume Designer

TINJA SALMI

Composer and Sound Designer

VILLE HYVÖNEN

Lighting Designer

TEEMU NURMELIN

Video Designers

TEEMU NURMELIN

VILLE HYVÖNEN

Language Consultant

JOŽE VOLK

Movement Coach

BORIS OSTAN

Assistant Director

EVA KOKALJ

Stage manager

ANŽE ČATER

Prompter

BREDA DEKLEVA

Lighting master

UROŠ GORJANC

Sound masters

MITJA ŠVENER

DRAGO RADAKOVIĆ

Front-of-house manager

DANI LES

Make-up designers

MARJANA SUMRAK

ANDREJA VESELAK PAVLIČ

Cast

Aliide Truu, aged about 70

ŽIVA SELAN

Young Aliide Truu, aged about 20

ŽIVA SELAN

Zara, aged about 22

MAŠA GROŠELJ

Hans Pekk, Ingel's husband

LUKA BOKŠAN

Martin Truu, Aliide's husband,

a Communist party organizer,

10 to 15 years older than Aliide

ALJOŠA KOLTAK

Pavel/Pasha, a Russian mafioso,

aged about 20

RASTKO KROŠL

Lavrenti/Lavrusha, a middle-aged

ex-KGB officer currently a mafioso

DAMJAN M. TRBOVC

Wardrobe masters

MELITA TROJAR

MOJCA PANIČ

Props master

MANJA VADLA

Head of construction

GREGOR PRAH

Assistant technical manager

RAJNHOLD JELEN

Technical manager

MIHA PEPERKO

Sofi Oksanen (1977), a Finnish-Estonian writer and playwright, is considered a celebrity figure of contemporary European fiction. In her work she keeps revisiting a painful period of Estonian history marked by the Soviet and Nazi occupations. She is also a committed advocate of gender equality and an activist on behalf of LGBT people.

Her debut novel *Stalin's Cow* (2003), a brilliant depiction of Estonia in the 20th century, won her the recognition of Northern European readers and critics. Her international breakthrough came not long thereafter with the play *Purge* which premiered on 7 February 2007 in the Finnish National Theatre. A year later she adapted it into a novel which has been translated into more than 50 languages, including Slovenian (translated by Bibi Ovaska Presetnik). The novel made Oksanen one of the most prominent authors of her generation. In 2012, the Finnish National Opera presented an opera based on the novel. It was turned into a movie, a Finnish candidate for a foreign language Oscar.

With *Purge*, Oksanen crafted a poignant play that draws a rather different picture of the post-war and recent Estonia as is painted by official history. The story is told non-chronologically, alternating between the period of the Soviet occupation of Estonia at the end of the Second World War and the 1990s

when Estonia declared its independence. The scenes present the events that occurred at the end of WWII, a period of great power shifts, until the period of transition following the collapse of the Soviet Union.

The main protagonists are two women of different generations, Allide Truu, a simple old woman living a completely isolated life in the Estonian countryside, and Zara, a victim of human trafficking on the run from pitiless pimps. Under different jurisdictions, both women have experienced extreme violence, and have been struggling ever since to survive in the repressive world of extremely limited opportunities.

Purge is a gripping, harsh and cruel play about the cost of survival in a dehumanized and cruel repressive system. It is also a play about love, betrayal and sacrifice. It raises many questions about one's intimate decisions and political responsibility in repressive regimes.

SPONZORJI IN PARTNERJI V SEZONI 2019/20

glavni medijski
pokrovitelj

VEČER

generalni radijski
pokrovitelj

ŠTAJERSKIVAL
radio mležga srca

partnerji

TINFO
THEATRE INFO FINLAND

 BERNARD

 city center
Vse najboljše

televizija celje

mediaspeed

kavarna
Pri Nežcu

 SVET KNJIGE

Alpina

Artoptika

Broadway NYC Fashion

Caffe studio

Lekarna Apoteka pri teatru

Mladinska knjiga Celje

Osrednja knjižnica Celje

Pekarna Geršak

Turistično informacijski
center Celje

Gledališki list

letnik 69, sezona 2019/20
številka 6

izdajatelj
SLOVENSKO LJUDSKO
GLEDALIŠČE CELJE

za izdajatelja
MAG. TINA KOSI

urednica
ALJA PREDAN

lektor
JOŽE VOLK

fotografi

JAKA BABNIK
(naslovni motiv)

UROŠ HOČEVAR
(fotografije z vaje)

TONI HÄRKÖNEN (str. 8)

ANDREJ HOČEVAR (str. 61)

LIISA SOFIA PÖNTINEN (str. 61)

VILLE HYVÖNEN (str. 62)

VILLE OITTINEN (str. 62)

J. KAAKINEN (str. 63)

LUKA JEREB (str. 67)

prevajalka v angleščino
TINA MAHKOTA

oblikovalca
ANJA DELBELLO
in ALJAŽ VESEL / AA

avtor črkovnih vrst
FLORIAN RUNGE

tisk
GRAFIKA GRACER

naklada
400 IZVODOV

Cena te številke je 2 EUR.

Na podlagi 1. odstavka
94. člena ZDDV-1 DDV
ni obračunan.

Vse pravice pridržane.

Celje, Slovenija
februar 2020

SEZONA 2019/20

WWW.SLG-CE.SI